

İMPARATORLUKTAN CUMHURİYETE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAÖĞRETİM TARİH PROGRAMLARINDA DEĞİŞİM II: LİSE

*Erdal ASLAN**

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"na uygun olarak ortaöğretimin ikinci basamağını oluşturan lise tarih programında yapılan değişiklikler incelenmiştir. Araştırma, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaöğretim kurumları "Mekâtib-i Sultaniye"lerin son programı olan "1331 (1915) Mekteb-i Sultâniye Ders Müfredatı" içerisinde yer alan "Devre-i Sâni" programı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk lise müfredatı olan "1340 (1924) Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"nda yer alan tarih ders içeriklerinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte devletin ulusal ve laik karakterine uygun olarak tarih programlarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Tarih programları Osmanlı İmparatorluğu'nun "hanedancı" tarih anlayışının teokratik ve otokratik içeriklerinden arındırılarak ulusal ve laik bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Ortaöğretimin ikinci basamağını oluşturan "Lise"lerde tarih dersleri; ilkçağ uygarlıkları, "Avrupa tarihi", "Dünya tarihi" ile "Asr-ı Hâzır" tarihi olarak adlandırılmış olan "çağdaş tarih" veya başka bir deyişle "yakın dönemler tarihi"ne ayrılmıştır. Ayrıca bir karşılaştırma olanağı sağlaması için Avrupa ve Dünya tarihinin aynı dönemlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan gelişmeler de programa oldukça genel çizgileriyle yansıtılmıştır. Dünya, Avrupa ve Osmanlı tarihinin aynı dönemleri birbirleriyle bağlantılı ve karşılaştırmalı olarak bir "uygalık tarihi" yaklaşımı ile ele alınmıştır. İmparatorluk döneminin önemli tarihsel kişiliklerin yaşamlarına dayalı "hanedancı tarih" öğretimi terk edilerek yerine, Batıda gelişen modern ve bilimsel tarih yöntemi benimsenmiştir. Tarih programları Avrupa, Dünya ve Osmanlı ölçeğindeki önemli gelişmeler üzerinden, dönemler ve temaları esas alan sistematik bir üslupla yansıtılmıştır. Bu araştırmada imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinde tarih programlarındaki değişimlerin bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca iki döneme ait "Liselerin İkinci Devre" tarih programları yeni harflere çevrilerek ek olarak verilmiştir. Program metinlerinin yeni harflere aktarılması, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarih öğretimi konusundaki değerlendirmeler için önemli bir katkıdır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Eğitimi, Öğretim Programı, Cumhuriyet ve Tarih, Liselerde Tarih, Mekâtib-i Sultaniyelerde Tarih, Türk Eğitim Tarihi.

* Yrd. Doç. Dr. DEÜ Buca Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, El-mek: erdal.aslan@deu.edu.tr

**CHANGES IN SECONDARY SCHOOL HISTORY CURRICULUMS
IN PROCESS FROM THE EMPIRE TO THE REPUBLIC II:
LYCEE**

ABSTRACT

In this study the changes made on the Secondary school history curriculum according to "The Tevhid-i Tedrisat" after the foundation of Turkish Republic are examined. It is based on the comparison of history course contents of "Devre-i Sâni" curriculum which was involved in "1331 (1915) Mekâtib-i Sultâniye Curriculum" which is the last curriculum of high schools of Ottoman Empire the "Mekteb-i Sultaniye" and history course content of "1340 (1924) high school second grade curriculum" which is the the first secondary school curriculum of Turkish Republic. With the foundation of Turkish Republic important changes were made in the history course curriculums appropriate to the national and secular character of the state. The history course curriculums were purified from the theocratic and autocratic contents of "dynastic" conception of history of Ottoman Empire and restored a national and secular frame. History courses in "Lycee" the second stage of secondary education were devoted to "contemporary history" which is named as the history of ancient civilizations, "European History", "World History" and "Asr-ı Hâzır" or in other words "history of contemporary periods". Moreover, to provide possibility to compare, the developments in the same periods in Europe, World and Ottoman Empire were reflected generally. The same periods of The World, European and Ottoman History was dealt with an approach of "Civilization History" in a comparative way and related with each other. The dynastic history teaching which was based on the important historical personalities was leaved end instead the modern and scientific historical method developed in west was adopted. History course curriculums reflected via important developments in Europe, The World and Ottoman Empire and in a systematic style which is based on periods and themes. In this research the changes in history course curriculums in the process from The Empire to The Republic were evaluated. Moreover, "High School Second Grade" history curriculums of the two periods were translated into new letters and these were given in the appendix. Translation of the curriculum texts is a significant contribution for the evaluations about the history teaching in the first years of the Republic.

Key Words: *History Teaching, Curriculum, Republic and History, History in "Lycee", History in Mekâtib-i Sultâniye, History of Turkish Education*

Giriş

Bu araştırmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra eğitim alanında yapılan devrim ve düzenlemelerin ortaöğretimin ikinci basamağını oluşturan "lise"lerde verilen tarih eğitimi üzerindeki etkisini belirlemektir. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun son ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ortaöğretim iki evreden oluşmaktaydı. Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'nun "Mekâtib-i Sultâniye"lerinin ikinci evresi olan "Devre-i Saniye" ile Türkiye Cumhuriyeti'nin "lise" olarak adlandırılan "Lise İkinci Devre"nin tarih programları incelenmiştir. Adı geçen dönemlerin tarih programlarını konu edinen ve iki bölümden oluşan bu araştırmanın birinci bölümü daha önce yayımlanmıştır (bk. Aslan 2012). O bölümde "Mekâtib-i Sultâniye"lerinin birinci devresini oluşturan dört yıllık "Devre-i Evveli" ile Türkiye Cumhuriyeti'nin "Lise"lerinin birinci devresini oluşturan üç yıllık "Lise Birinci Devre" veya 1 Eylül 1924'ten itibaren almış olduğu isimle "Ortamektep" evresinin tarih programları incelenmiştir. Cumhuriyet ile birlikte tarih eğitimi alanında yapılan düzenlemeler ilk ve orta mekteplere kıyasla üzerinde daha fazla durulmuş olan bir konu olmasına karşın tüm değerlendirmeler daha çok "Türk Tarih Tezi" ve buna uygun olarak yazılan ve 1931 yılından itibaren okutulan lise tarih ders kitapları ile sınırlı kalmıştır. Yazılanların neredeyse tamamında ders kitapları ve temsil ettikleri siyasal-toplumsal anlayışın ve uygulamaların bir eleştirisi yapılmıştır. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin ortaöğretim tarih eğitimi üzerindeki etkisi süreklilikler ve değişimler temelinde tarih programlarına ve ders kitaplarına dayalı olarak kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişin tarih eğitimi üzerindeki etkisini ele alan önemli araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu araştırmalar (Copeaux, 1998; Eranlı Behar, 2006) sadece "Türk Tarih Tezi" ile başlayan süreci ve sonrasını içermekte olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan "Türk Tarih Tezi"ne kadar olan dönemde ortaöğretim tarih eğitimi alanında yapılan düzenlemeleri kapsamamıştır. "Türkiye'de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi" ortaöğretim müfredatları ve ders kitapları üzerinden ele alan oldukça az sayıda inceleme bulunmaktadır. Çapa (2002 ve 2004) ve Aslan (2012-a) tarafından yapılmış olan bu araştırmalarda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinin ortaöğretim tarih eğitiminin müfredat programları üzerinden genel bir tanıtım ve değerlendirmesi yapılmıştır. İstisnai nitelikteki bu incelemeler dışında Türkiye Cumhuriyeti'nin "Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem" olarak adlandırılan ilk yıllarının ortaöğretim (Ortamektep ve Lise) tarih programlarının yapısında ve içeriğinde yapılan düzenlemelerin değerlendirilmesi yakın bir döneme dek işlenmemiş bir konu olarak kalmıştır (Aslan, 2012: 101). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişle birlikte "Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem" in ilk mektep programlarındaki değişim Aslan (2011), ortamektep tarih programlarında yaşanan değişim ise Aslan (2012-b)'de kapsamlı bir biçimde ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ancak ortaöğretimin ikinci aşamasını oluşturan lise tarih programlarını imparatorluk ve cumhuriyet dönemlerinin tarih programları üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alan bir inceleme henüz yapılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte lise tarih eğitiminde yaşanan değişim ve sürekliliklerin belirlenmesi için her iki dönemin tarih programlarının karşılaştırmalı olarak işlenmesi son derece büyük bir değer taşımaktadır. Bu araştırma Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecindeki "lise" tarih eğitiminin "Türk Tarih Tezi Öncesi Dönemi"nin yapısına ve içeriğine yönelik boşluğu bir ölçüde de olsa gidermeye önemli katkılarda bulunacaktır. Ancak imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinde "Mekâtib-i Sultâniye"lerin birinci devresini oluşturan "Devre-i Sâni"den Türkiye Cumhuriyeti'nin "Liselerin İkinci Devre" tarih programlarına geçişle birlikte gerçekleştirilen değişimlerin irdelenmesine girmeden önce aynı dönemlerde ortaöğretimin ikinci evresinin yapısını ve gerçekleştirilen değişimleri de kısaca gözden geçirmek oldukça yararlı olacaktır.

“Mekâtib-i Sultaniye”lerden “Lise”lere Geçiş

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu’nda ortaöğretim “İ’radiye Mektepleri” ve “Sultânîye Mektepleri” üzerinden, farklı amaçlara yönelik olarak meslek okulu ya da genel bir eğitim vermek üzere açılmış olan okullarda verilmekteydi. II. Meşrutiyet döneminde yapılan düzenlemelerle bu okulları günün koşullarına uygun olarak yeniden yapılandırmak ve standardize edebilmek için yedi yıllık i’dadilerin sultânîlere dönüştürülmesi ve sultânîlerin Osmanlı İmparatorluğu’nun temel ortaöğretim kurumları olarak geliştirilmeleri benimsenmiştir. 1914 yılında yedi yıllık i’dadilerin “sultânîye”lere dönüştürülmesi üzerine, mevcut programlar yapılan bazı değişikliklerle yeniden biçimlendirilmiş ve 1915 yılında “(1331) *Mekâtib-i Sultâniyye Ders Programı*” olarak yayımlanmıştır (Antel, 1952: 28-29; Aytuna, 1974: 171-172; Ergün, 1996: 219-222; Maârif-i Umûmiye Nezareti, 1331; Yücel, 1994: 179-181). 1902 tarihli Fransız liselerinin programları esas alınarak düzenlenen “Sultânîye Mektepleri”nin yapısı ve müfredatları 1912 yılında hazırlanmış ve 1913’de yayımlanmıştır. Bu düzenlemeye göre; “Sultaniye Mektepleri”nin süresi 12 yıl olan bir bütün hâline getirilmiştir. Bunun ilk 5 yılı “Devre-i İbtidâiye” ya da “Tahsil-i İbtidâiye” olarak adlandırılan ilköğretime, geriye kalan 7 yıl ise “Devre-i Tâliye” ya da “Tahsil-i Tâliye” olarak adlandırılan orta öğretime ayrılmıştır. Ortaöğretim 4 yıllık “Devre-i Evveli” ve 3 yıllık “Devre-i Sâni” olmak üzere iki dönem olarak belirlenmiştir (Ayas, 1948: 226). “Sultânîye Mektepleri”nin ikinci evresi olan “Devre-i Sâni”nin son iki yılında öğrencilerin ilgi ve yetenekleri ölçüsünde “edebiyat” ve “fen” şubeleri olarak ikiye ayrılması benimsenmiş ve programlar buna göre düzenlenmiştir (Unat, 1964: 48). Ancak “İ’radiye Mektepleri”nin hepsinin “Sultânîye Mektepleri”ne dönüştürülmeleri sağlanamadığı için Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar varlığını sürdürmüşlerdir. Maârif Vekâleti tarafından hazırlanmış olan bir broşüre göre 1923 yılında; 32 bir devreli sultânî, 42 i’dadî olmak üzere orta mektep düzeyinde 74 okul vardır. Yine aynı kaynağa göre 13 tam devreli erkek sultânîsi, dokuz yıl eğitim veren 1 ve on yıllık bir eğitim veren 5 kız sultânîsi olmak üzere toplam 19 iki devreli sultânî vardır (Yücel, 1994: 22).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra eğitim ve öğretim işleri ilk yıl herhangi bir aksaklığa neden olmamak için eskiden olduğu gibi sürdürülmüştür. Eğitim sisteminin yapısının ve içeriğinin yeni rejime uygun olarak yeniden oluşturulması ancak 3 Mart 1924 tarihli “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”nun kabul edilmesinden sonra 23 Nisan-1 Mayıs 1924 tarihlerinde *Telif ve Tercüme Dairesi* binasında toplanan “II. Heyet-i İlmiye”de olmuştur (Aslan, 2011: 754). “II. Heyet-i İlmiye”de ortaöğretimin süresi üçer yıllık (3+3), iki devre olmak üzere toplam altı yıl olarak kararlaştırılmıştır. Bu sürenin ilk üç yıllık dönemi “Liselerin Birinci Devre (Ortamektep)”, ikinci üç yıllık dönemi “Lise İkinci Devre” olarak adlandırılmıştır. “Liselerin İkinci Devre”sinin son yılı olan 3. sınıfta öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre “fen” ve “edebiyat” şubesine ayrılması kararlaştırılmıştır. 1 Eylül 1924 tarihinden itibaren ikinci devresi olmayan tek devreli okullara “Ortamektep” adı verilmiştir. Liselerin ikinci devresi olan ve “Lise” olarak adlandırılan okullar ise beş yıllık ilk mektepler ve üç yıllık orta mekteplerin üzerine eğitim veren ve yüksek öğretime hazırlayan kurumlar olarak planlanmış ve programları buna göre belirlenmiştir. Programlar ortamektep anlayışını esas alan Belçika müfredatlarına göre, içerikleri ve ders kitapları ise yine eskiden olduğu gibi Fransız örneklerine göre yazılmıştır (Yücel, 1994: 184- 185; Ergun, 1982: 78). Bu programlar Türkiye Cumhuriyeti tarafından hazırlanan ilk programlar olarak *1340 (1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı (Orta Mektepler)* ve *1340 (1924) Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı* başlıkları altında Maârif Vekâleti tarafından yayımlanarak uygulamaya konmuştur (Aslan, 2011: 722-723). Ancak gelen eleştiriler üzerine liselerin birinci ve ikinci devre programlarında bazı düzeltmeler yapma zorunluluğu ortaya çıkmış ve yapılan değişiklikler “1927 *Ortamektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*” başlığı altında yayımlanmıştır. Cumhuriyet döneminin tarih eğitimi bu iki programa dayalı olarak işlenmiştir.

Turkish Studies

İmparatorluktan Cumhuriyete Tarih Eğitimi

“(1331) *Mekâtib-i Sultaniye Ders Programı* ile tarih derslerinin programlarında ve ders saatlerinde önemli değişikliklere gidilmiştir. Derslerin saatleri artırılırken tarih programlarının içeriği ile de ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. II. Abdülhamid döneminde tarih derslerine son derece sıkı kısıtlamalar getirilmiş ve tarih öğretmenleri ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır (Alkan, 2006: 387; Alkan, 2008; Aytekin, 1991: 127-135; Ergin, 1977: 839-844; 847-853; Fortna, 2003: 250-251; Mahmud Cevad, 2002; Sağlam, 1990: 60-63; Somel, 2010; Unat, 1964: 40; Yinanç, :595; Yücel, 1994: 181-183). II. Meşrutiyet’in getirmiş olduğu siyasal ortam nedeniyle “(1331) *Mekâtib-i Sultâniye Ders Programı* ile birlikte tarih eğitimine karşı daha özgürlükçü bir tutum sergilendiği için tarih derslerinin içeriği genişletilerek geliştirilmiştir. “Tarih-i Umûmî” dersleri programlara tekrar konarak tarih derslerine ulusal bilinci ve vatan duygusunu geliştirici bir işlev yüklenmiştir. Tarih derslerinin bu yeni işlevi imparatorluk eğitiminin geleneksel temel işlevi olan “*hanedan ailesine ve Osmanlılık kimliğine sadakat ve itaat*” duygularıyla yanyana varlığını sürdürmüştür. Tarih derslerinde bir yandan “Tarih-i Umûmî” ve “Asr-ı Hâzır Tarihi” kapsamında Avrupa’da gelişmekte olan çağdaş siyasal ve toplumsal değerler tanıtılırken bir yandan da Osmanlı İmparatorluğu’nun geleneksel değerleri yeniden yorumlanarak korunmaya çalışılmıştır. Bu dönemin tarih eğitiminin merkezi konusunu ve temel amacını emperyalizme ve emperyalist ülkelerin dünyanın diğer bölgelerine yönelik olarak izledikleri politikalara karşı uyanıklık oluşturmaktadır. Tarih derslerinde örtük bir biçimde de olsa, emperyalizme karşı koyabilmenin başlıca yolu, onların izledikleri yol ve yöntemleri içselleştirmek olarak verilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasından sonra hazırlanan yeni müfredat programları ile birlikte imparatorluk eğitiminin geleneksel işlevleri olan “*hanedan ailesine ve Osmanlılık kimliğine sadakat ve itaat*” duygusunun verilmesine ilişkin konu ve amaçlar programların bütününde olduğu gibi tarih müfredatlarından da ayıklanmıştır. Ancak tarih derslerinin ulusal bir bilinç ve vatanseverlik duygusu geliştirmeye yönelik amaçları daha da geliştirilmiştir. Yine “Tarih-i Umûmî” ve “Asr-ı Hâzır Tarihi” konuları kapsamında verilmekte olan çağdaş toplumsal ve siyasal değerlerin aktarımı, emperyalizm ve ona karşı uyanık olmak ile ilgili telkinler *1340 (1924) Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*’nda da varlığını korumuştur. Ancak “*1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*” kapsamındaki düzenlemelerle ulusal bilincin geliştirilmesine ilişkin konuların ve telkinlerin dozu artırılırken, emperyalizme karşı uyanık olmak ile ilgili telkinlerden tamamen vazgeçilmese de ağırlığı oldukça hafifletilmiş ve etkisiz hale getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişle birlikte “*Mekâtib-i Sultâniye Devre-i Sâni*” ve “*Liselerin İkinci Devre*” tarih programlarındaki değişim ve sürekliliklerin daha anlaşılır bir biçimde ortaya konabilmesi için müfredatlar üzerinden ayrıntılı olarak incelenmeleri gereklidir.

“1331 (1915) *Mekâtib-i Sultâniye ‘Devre-i Sâniye’ Müfredat Programı*”nda Tarih

1331 (1915) “*Mekâtib-i Sultâniye Müfredat Programı*”nda “*Devre-i Sâniye*” evresi “edebiyat” ve “fünûn” şubelerine ayrılarak üçyüzlük bir süreye göre planlanmıştır. Bu şubelerin programlarında yer alan derslerin bazı farklılıklar gösterdiği dikkat çekmektedir. Sadece “fünûn” ya da “edebiyat” şubelerinin birisinin programında yer alan dersler olduğu gibi iki şubenin programında yer alan derslerin saatlerinde ve içeriklerindedeki bazı farklılıklar söz konusudur. “*Devre-i Sâniye*” programında, haftalık toplam ders saati 31, ders sayısı 23 olarak belirlenmiştir. 31 Saat içerisinde birinci sınıfta; funûn şubesinde 13, edebiyat şubesinde 16, ikinci sınıfta; funûn şubesinde 15, edebiyat şubesinde 17, üçüncü sınıfta; funûn şubesinde 16, edebiyat şubesinde ise 15 dersin okutulması kararlaştırılmıştır (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1331: 104). Bu programda; edebiyat ve funûn şubelerinin programında yer alan ortak bir ders olan “*Tarih*” ve sadece edebiyat şubesinin programında yer alan “*Tarih-i Kadîm*” dersi üzere iki ayrı tarih dersine yer verilmiştir. Tarih derslerine edebiyat ve funûn şubeleri için her sınıfta haftada 2, edebiyat

Turkish Studies

şubelerinin “*Tarih-i Kadîm*” dersi için ise haftada 1 saatlik bir süre ayrılmıştır. Her sınıfın tarih programlarında yer alan konuların ana başlıklar üzerinden gözden geçirilmesi, İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e geçiş evresinde tarih eğitiminde yaşanan değişim ve sürekliliklerin kavranmasını kolaylaştıracaktır.

Edebiyat Şubesi “Târih-i Kadîm” Dersinin İçeriği:

Onuncu Sınıf: Edebiyat şubesi’nin onuncu sene tarih dersleri “Târih-i Kadîm” başlığı altında eskiçağ tarihi ve uygarlıklarına ayrılmıştır. Bu bölümde ilkçağ’ın köklü uygarlıkları ve bunları kuran topluluklara yer verilmiştir. Bu bölümde çocuklara öğretilmesi kararlaştırılan ilk uygarlıklar “*Mısır, Keldanîler, İbranîler, Fenikeliler, İranîler, Türkler*” ve “*Yunanîler*” olarak belirlenmiştir. Bu bölümde en kapsamlı biçimde sunulan “*Yunanlılar*” konusu; “*Yunanistan, Esâtîr, Isparta, Tiranlar, Atina, Yunan Müstemlekâtı, Kabl-el-Mîlâd Beşinci Asıra Kadar Yunan Medenîyyeti, Medye Muhârebeleri, Atinanın Tefavvuku, Atinada Hâkimîyet-i Amme Usûlü, Peloponnes Muhârebeleri, Ispartanın Tefavvuku, (Teb)in Tefavvuku, Makedonyanın Tefavvuku, Yunanistanda Son Mûnâzaât*” başlıkları altında verilmiştir (Maârif-i Umûmîye Nezâreti, 1331: 164-166)

On Birinci Sınıf: Edebiyat şubesi’nin on birinci sene tarih dersleri “*Kurûn-ı Evveli-Kurûn-ı Vustâ*” başlığı altında; ilkçağ tarihinin en köklü uygarlıklarından birisi olan Romalılar ve Ortaçağ başlarında Doğu Roma, Slâvlar, Türkler ve İran konularına ayrılmıştır. “*Romalılar; İtalya Kit’ası, Roma’nın ilk zamanları, Dîn, Ordu, Bahr-i Sefîd Havzasının Fethi, Netâyic-i Fütûhât, Hayât-ı Siyâsiye, İdâre-i Vilâyet, Mariyus ve Silla, Pompe, Sezâr, Cumhûriyetin Hitâmı, August, İmparatorlar, Kabl-el-mîlâd üçüncü asırda Roma İmparatorluğu, İmparatorluk Devrinden Roma Medenîyyeti, Roma Hukûku, Hristîyanlık, İmparatorluğun Son Zamânları ve Şark İmparatorluğu, Islâvlar, Türkler, İrâniler*” başlıkları altında oldukça ayrıntılı olarak verilmiştir (Maârif-i Umûmîye Nezâreti, 1331: 166-169).

On İkinci Sınıf: Edebiyat Şubesi’nin on ikinci sene tarih dersleri “Târih-i İslâm” başlığı altında İslam tarihi ve uygarlığının öğretimine ayrılmıştır. İslâm tarihi konuları, İslâm’dan Önce Arablar ‘ın durumunu işleyen “Kabl-el İslâm Arablar” konusu ile başlayarak; “*Halife-i Raşîdin Devri, Devlet-i Emeviyye, Devlet-i Abbâsiyye, Endülüs, Tavâif-i Müluk, Ehl-i Salib Seferleri, İslâm uygarlığını öğretmeyi amaçlayan “Medenîyyet-i İslâmiye”*” bölümüyle sona ermektedir (Maârif-i Umûmîye Nezâreti, 1331:169-174).

Fünûn ve Edebiyat Şubeleri Tarih Dersinin İçerği:

Onuncu Sınıf: “Edebiyat” ve “fünûn” şubelerinin onuncu yılında verilen tarih dersleri iki konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar Osmanlı tarihi ve Osmanlı tarihine paralel olarak verilen Avrupa tarihidir. İstanbul’un fethinden Karlofça anlaşmasına kadar olan dönemin Osmanlı tarihine ayrılmıştır. “Devlet-i Osmânîyenin Teşkilât-ı Mülkiyyesi” başlığı altında; tahta çıkış sırasıyla; padişahlar, merkezi yönetim, eyâletlerin yönetimi ve malî işlerin öğretimi amaçlanmıştır. Avrupa tarihi ile ilgili bölümde ise on beşinci yüzyılın sonlarından on yedinci yüzyılın sonlarına kadar Avrupa’nın belli başlı büyük devletlerinde yaşanan önemli tarihsel gelişmelere yer verilmiştir. Osmanlı tarihi kapsamında Fatih döneminde yapılan fetihlere ve Fatih dönemi’nin devlet teşkilatına oldukça ayrıntılı olarak yansıtılmıştır. Osmanlı tarihinin Karlofça Anlaşması’na kadar olan süreci boyunca padişahların tahta çıkışları ve azılleri, taht kavgaları, seferler, fetihler, muharebeler, muharebelerin sonunda ortaya çıkan durum ve imzalanan anlaşmalar üzerinden verilmiştir. Padişahların dönemlerinde yaşayan başta sadrazamlar, komutanlar ve din adamları başta olmak üzere ünlü tarihsel kişilikler tarih derslerinin konu başlıklarını oluşturmaktadır. Bu sürecin Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer devletlerle olan askeri, siyasi ve diplomatik ilişkileri sonucunda imzalanan barış ve ittifak anlaşmalarına önemli bir yer verilmiştir. Osmanlı

Turkish Studies

İmparatorluğu'nun tarihinin dışında tarih derslerinde Avrupa tarihi; İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya'nın on beşinci yüz yılın sonlarındaki durumları üzerinden genel çizgileriyle işlenmiştir. “*Keşfiyyâtı Ticâriyye Ve Tessüsü Müstemlekât, Terakkî-i Ticâriyye, Bahârât, Zî-kıymet-i Maâdin*” başlıkları altında Avrupa'nın sınırlarını genişleterek Dünyanın diğer bölgelerine doğru yayılmasına ve bunun sonuçlarına ayrılmıştır. Bu konuları; Rönesans, Reform ve Avrupa'daki mezheb muhârebeleri, İngiltere ve Fransa'nın iç durmu ve gelişen olaylarının oldukça ayrıntılı bir biçimde işlenmesini amaçlayan başlıklar izlemiştir. Onuncu sınıfın Avrupa tarihi konuları; Avusturya ve Macaristan, İsveç, Norveç, Rusya, Lehistan krallıklarının durumunu genel olarak yansıtan bir başlık ile sona ermiştir (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1331:174-177).

On Birinci Sınıf: Bu sınıfın tarih dersleri de bir önceki sınıfta olduğu gibi, Osmanlı tarihi ve Avrupa tarihi öğretimine ayrılmıştır. Osmanlı tarihi konularına “Karlofça Anlaşması”ndan Sonra Osmanlı Devleti'nin Durumu” ile başlanmakta ve Bükreş Anlaşması'na kadar olan süreci kapsamaktadır. “Karlofça Muâhededinden Sonra Devlet-i Osmâniyye” başlığı altında; Edirne Vaka'sı ile başlanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun III. Ahmed dönemi ve Damat İbrahim Paşa, Büyük Petro ve XII. Şarl'ın Osmanlı politikaları Prut Zaferi ve Muâhede, Eflâk ve Boğdan emirlikleri, Venedik ile ilişkiler, Avusturya Seferi ve Pasarofça Anlaşması konuları işlenmiştir. Bu sınıfın konuları Osmanlı tarihinin en önemli seferlerinin, dış ilişkilerinin ve devletlerarası anlaşmalarını içeren döneminin belli başlı gelişmelerine yer verilmiştir. Rusya'nın Lehistan ve Kafkasya siyaseti, İran Seferi, II. Mahmut'un tahta çıkışı, İran, Rusya, Avusturya ve Fransa ile ilişkiler, Belgrad Anlaşması, II. Mustafa'nın tahta çıkışı, Rusya'nın Lehistan'a müdahalesi, Çeşme Vakası, Kırım Seferi, Küçük Kaynarca Anlaşması, Rusya'nın Kırım'ı İşgali, Aynalıkavak Tenkihname'si, Lehistan'ın Paylaşılması, siyasal ve askeri alanlarda yenilikler, Napolyon dönemi Osmanlı-Fransız ilişkileri, Mısır'ın işgali, Osmanlı'nın Rusya, İngiltere ve Fransa ile olan ilişkileri, İngiliz Donanması'nın İstanbul'a gelişi ve Osmanlı Rus savaşı ile ilgili konular izlemiştir. On birinci sınıf programının son bölümünde; III. Selim'in tahta çıkışı, dönemindeki reformlar ve yenilikler, III. Selim'in tahttan indirilmesi, IV Mustafa dönemi, II. Mahmut dönemi reformları, Sekban-ı Cedid, Alemdar Vakası, Tilsit ve Erfrut görüşmeleri, Bükreş Anlaşması konularına ayrılmıştır. On birinci sınıfın tarih dersleri Avrupa tarihinin 17 ve 18 yüz yıllarına ayrılmış, Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Lehistan'ın tarihinin genel çizgileriyle öğretilmesine yönelik başlıklar yer almıştır. Ancak Osmanlı imparatorluğu ile olan ilişkileri nedeniyle Fransa tarihinin öğretimine ilişkin başlıklar diğer devletlere kıyasla oldukça ayrıntılı olarak yansıtılmıştır. Avrupa tarihi konuları içerisinde; “Müstemlekât Siyâseti: On sekizinci Asırda Amerika, Hindistan; Amerika Hükûmet-i Müttehîdesinin Teşkîli” başlığı altında sömürgecilik tarihinin ele alındığı bölüm oldukça dikkat çekicidir. Son olarak bu sınıfta Avrupa tarihi kapsamında “17. Asırda Heye't-i İçtimâiyye, Ulûm ve Fünûn, Edebîyyat, Efkâr-ı Felsefiyye ve İktisadîyye” başlığı altında toplumsal yapıda, bilimde, teknoloji de, sanatta, edebiyatta ve felsefede yaşanan gelişmeleri değerlendiren bir başlık yer almıştır (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1331: 177-180).

On İkinci Sınıf: “Edebiyat” ve “fünûn” şubelerinin onikinci sınıf tarih dersleri de “Tarih-i Osmânî” ve “Avrupa tarihi” konularına ayrılmıştır. “Tarih-î Osmânî” konuları “*Sultân Mahmûd-u Sâninin Cülûsunda Ahvâl-i Dâhîliyyenin Vehâmeti*” bölümü ile başlayarak Birinci Dünya Savaşı'na ve Kapütülasyonların kaldırılmasına kadar olan Osmanlı tarihi sürecini kapsamıştır. II. Mahmud'un tahta çıktığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu, içerde ve dışarda karşılaştığı gelişmeler “*Vehâbiler; Balkan Akvâmı, Eflâk ve Boğdan, Tepedelenli Ali Paşa, Hâlet Efendi, Rumların İsyânı, Avrupa Devletlerinin Müdâhelesi; Nâvârin, Rusya Seferi, Edirne Muâhede'si. Bu Muâhededen Sonra Yunanistan, Eflâk ve Boğdan, Vaka'ay-ı Hayriyye*” başlıkları altında verilmiştir. Bu konuları, Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden eski gücüne kavuşturacağı

Turkish Studies

umut edilen ıslâhat girişimleri, Bağdat'ın durumu, Mehmet Ali Paşa'nın Valiliği, isyanı, Avrupa'nın Osmanlı üzerinde baskı kurması, Hünkâr İskeleyi Anlaşması ve yeniden savaş konuları izlemiştir. Yine bu sınıfın programında; Sultan I. Abdülhâmid'in tahta çıkışı, Mustafa Reşit Paşa, Tanzimât Fermanı, Londra Anlaşması, Mısır Meslesinin Çözülmesi, Mehmed Ali Paşa'dan sonra Mısır, ıslâhât ve yenilikler, Rusya ile Anlaşmazlık, İngiltere ve Fransa'nın yardımı, Kırım Muhârebesi, Paris Anlaşması ve Islâhat Fermânı'nı konu alan başlıklar altında Tanzimât Dönemi'nin iç işleri ve dış ilişkileri kapsamlı başlıklarla yer almıştır. Tanzimât döneminden Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemin Osmanlı tarihi bütün boyutlarıyla oldukça kapsamlı olarak programa alınmıştır. V. Murad'ın tahta çıkışından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan Osmanlı tarihsel sürecinin öğretimi amacıyla belirlenen konu başlıkları oldukça dikkat çekicidir: “*Sultân Murad-ı Hâms Devrinde Rûmîli Veka'yu, Sultân Abdülmecid-i Sâninin Cülûsu ve Mesleği. Sırbistan ve Karadağ Muhârebâtı, Rusyanın Müdahâlesi, İstanbul Konferansı, Kânûn-ı Esâsî ve Meclis-i Mebûsan. Londra Protokolü, 1293 (1877) Rusya Seferi, Plevne, Süzâkerât-ı Sulhîyye, Ayastefanos Muâhedeşi. İngiltere ile İttifâk. Suâvi Vaka'ası. Berlin Muâhedeşi, Berlin Muâhedesinden Sonra Bulgaristan ve Rûm ili Şarkî. Tunus, Mısır. Islâhât. Duyûn-u Umûmiye. Girid Muhtâriyyeti ve Yunan Seferi. İstibdad-ı İdâre, Hürriyet Mücâhedeleri, İnkılâb, Sultân Abdülmecid-i Sâninin Cülûsu. Bulgaristan İstiklâli Bosna ve Hersekin Avusturyaya İlhâkı, Trablus Muhârebesi Bükreş ve İstanbul Muahedeleri, Harb-i Umûmî, Kapütilyasyonların İlgası.*” Bu başlıklar imparatorluk döneminde çağdaş tarih (yakın dönem tarihine) öğretimine ne derece önem verildiğini göstermesi açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1331: 180-181).

Yakın dönemlerin Avrupa tarihinin öğretimi de, en az yakın dönemlerin Osmanlı tarihi kadar önemsenmiştir. Avrupa tarihine ilişkin konular Viyana Kongresi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan tarihsel süreci kapsamaktadır. Viyana Kongresi sonrasında Avrupa'nın durumu; “*Hükümet-i Mutlâkıyye; Kongreler, Müdahâleler*” başlıklarıyla ele alınmıştır. Özellikle dönemin Fransa tarihi; Restorasyon, 1830 İhtilâli, Lui Filip hükûmeti, 1848 İhtilâli, Almanya ile Savaş ve 1872'den sonra Fransa başlıkları altında ayrıntılandırılmıştır. Dönemin İngiltere'deki gelişmeler; 1838 ıslahâtı, Halkın yönetime katılımını sağlamaya yönelik düzenlemeler ve İrlanda sorunu temelinde verilmiştir. Avrupa'da millî devletlere giden süreç Millî Muharebeler, İtalya ve Almanya'da birliğin sağlanması ve Balkanlar'da bağımsız millî devletlerin kuruluşu, Avusturya ve Macaristan'da Millîyet manzaraları, Rusya'nın Lehistan politikası ve Rusya'da Serfliğin kaldırılması temelinde kapsamlı olarak programda yer almıştır. Avrupa'da ticaret, sanayi alanında yaşanan gelişmeler; “*Sanaâyî ve Ticâretde Vukuâ Gelen Tebeddülât. Buhar; Elektrik, Sanaâyî-i Azîme; Beyn-el Mîlel Münâsebâtın Tevsü*” başlıkları altında işlenmiştir. Bu konuları Avrupa devletlerinin Afrika, Asya ve Amerika'ya yönelik emperyalist politikaları içeren bir bölüm yer almıştır. Bu bölümde yer alan konu başlıkları; “*Afrikada Avrupa Devletleri: Cezâyir, Tunus, Mısır, Fas. Afrikanın taksîmi. Berlin Mmukavelenâmesi. Asyada Avrupa Devletleri: Asyada Rusya, İngiltere, Fransa. Aksây-ı Şark: Japonya ve Çin-İrân, Afganistan. Amerika. Amerikada Lâtin hükümetleri. Hükümet-i Müttehîde. Medenîyyet-i Hâzıra: Sulh-ı Mesâlih, İttifâklar, Menâfi-i İktisadîyyenin Ehemmiyyeti, Emperyalizm. Hürriyet-i Mezhebîyye, Hükümet-i Amme Usûlü*” biçiminde belirlenmiştir. Avrupa tarihinin son konusunu da “*Târih-i Osmanî*” derslerinde olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı oluşturmaktadır (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1331:181-182).

“1340 (1924) Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda Tarih

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk “Lise” programı olan 1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı'na göre eğitimin süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. İlk iki yıl aynı programa göre eğitim alan öğrencilerin son yıl ilgi ve yeteneklerine uygun olarak “fen” ve “edebiyat” şubelerinden birine ayrılmaları kararlaştırılmıştır. Bu programda haftada 30 saatlik bir süre içerisinde üç yıl boyunca toplam 18 ayrı dersin öğretilmesi uygun görülmüştür. Haftada 30 saatlik sürede öğrenciler için

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

programa birinci sınıfta 12; ikinci sınıfta, 14 ve üçüncü sınıfa; “fen” şubelerinde,13, “edebiyat” şubelerinde 10 ders konmuştur. Tarih derslerine liselerin birinci ve ikinci sınıflarında 2 saat, üçüncü sınıflarda ise fen şubelerinde 2, edebiyat şubelerinde ise 3 saatlik bir süre ayrılmıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 11).

Dördüncü Sınıf: Liselerin birinci sınıfındaki tarih dersleri “*Târih-i Kadîm*” başlığı altında ilkçağ tarih ve uygarlıkları ile “*Kurûn-ı Vustâ*” başlığı altında ortaçağ Avrupa tarih ve uygarlığının öğretimine ayrılmıştır. Eski Doğu uygarlıkları “*Eski Şark Milletleri: Mısırlular, Keldanî, Asurîler, Fenikeliler, Hititliler, İranlılar, İbrânîler*” başlıkları altında bu uygarlıkları kuranların yurtları, kökenleri, ırksal durumları, genel çizgileriyle tarihleri, ortaya çıkarılan eski eserleri ve bunlardan elde edilen bulgular ışığında verilmesi amaçlanmaktadır. Bu uygarlıkların: din, toplum, kuruluşlar, devlet yönetimi, ordu, hükümetler, saray, tarım, sanayi, ticaret, yazı ve güzel sanatlar alanındaki katkıları açısından verilmeleri uyarısında bulunulmuştur (Maârif Vekâleti, 1340: 8). “*Târih-i Kadîm*” konuları çerçevesinde tarih dersleri içerisinde en fazla; “*Yunan*” ve “*Roma*” uygarlıkları yer tutmuştur. Yunan ve Roma tarihi belli başlı önemli evreleriyle ve dikkat çeken gelişmeleriyle yansıtılırken, aynı zamanda uygarlığa katkıları çeşitli açılardan ele alınmıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 8-10). Ortaçağ Avrupa tarihinin öğretimini amaçlayan “*Kurûn-ı Vustâ*” başlığı altında, ortaçağ Avrupa’ında yerleşik durumda olan; “*Franklar, Ostrogotlar, Angllar, Saksonlar, Normanlar*” veya Barbar olarak nitelenen; “*Hunlar, Slavlar ve Cermenler*” gibi kavimlerin ortaçağ Avrupasındaki tarihsel konumları ve etkilerine yer verilmiştir. Ortaçağ’da İngiltere, Fransa ve Almanya’da hâkim olan hanedanlıklar, yeni göç dalgalarının bu hanedanlıklar üzerinde doğurduğu sonuçlar, Haçlı Seferleri ve Yüz Yıl Savaşları’nın nedenleri ve sonuçları işlenmiştir. “*Kurûn-ı Vustâ Avrupa Medeniyeti*” ayrıntılı olarak; çeşitli Avrupa ülkelerindeki hükümet teşkilâtı, toplumsal ve dînsel yaşam, toplumsal sınıflar ve kilise, dar-ül-fünûn, şehirler ve köyler, zirâât, ticâret sanâyi mimari, mimarisindeki Romen ve Gotik tarzları, kıyâfetler ve silahlar gibi başlıklar altında sistematize edilerek öğretimi uygun bulunmuştur. Bu sınıfın programının sonunda yapılan “*13, 14 ve 15. Asırlarda Türkler: Devre-i evveli için çizilen çerçeve dâhilinde ve Avrupa ile münâsebatımız nokta-i nazarından gösterilecektir*” uyarısı oldukça dikkat çekicidir (Maârif Vekâleti, 1340: 11).

Beşinci Sınıf: Liselerin ikinci sınıf tarih dersleri “*Kurûn-ı Cedîde*” başlığı altında “Yeniçağ” Avrupa tarihinin gelişmelerine ayrılmıştır. Program Avrupa tarihini merkez almış olmasına karşın, 16 ve 18. yüz yıllarda Osmanlı İmparatorluğu tarihi de iki başlıkla sınırlı olarak verilmiştir. Yeniçağ Avrupa tarihi konularına 15. yüz yılın sonlarında Avrupa’nın genel görünümüne bakışı içeren bir değerlendirme ile giriş yapılmıştır. Bunu “*Deniz Keşifleri Ve Netâyici; Müstemlekeler, Ticâret Yolları, Bahârât, Kıymetli Ma’denler*” ve “*Rönesans; Muhtelif Memleketlerde Rönesans, Artistler, Humanistler, Muharrirler*” başlıklı bölümler izlemiştir (Maârif Vekâleti, 1340: 12). Avrupa tarihinin 16. yüz yıldaki görünümünün; “*On Altıncı Asrın İlk Nisfında Avrupa’nın Siyâsi Vaz’iyyeti, On Altıncı Asırda Dînî Hareketler, Mezheb Muhârebeleri, Elizabet Zamanında İngiltere, Fransada Mutlakıyyet*” bölümleri altında ayrıntılı olarak incelenmesi benimsenmiştir (Maârif Vekâleti, 1340: 12-13). Avrupa’nın 17. yüz yıldaki durumu “*On Yedinci Asrın İlk Nisfında Avrupa’nın Siyâsi Vaz’iyyeti, On Yedinci Asırda (Müttehid Eyâletler), On Yedinci Asırda İngiltere, 17. Asırda Garbî Avrupa’nın Umûmî Vaz’iyyeti, 17. Asırda Şarkî Avrupa’nın Umûmî Vaz’iyyeti*” başlıkları ile girerken Osmanlı İmparatorluğu’nun durumu “16. ve 17 Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu” başlığı altında verilmiştir. Böylelikle Avrupa ile Osmanlı’nın durumunu kıyaslayabilme olanağı sağlanmıştır. Avrupa’da egemen devletler olan; Fransa, İngiltere, Rusya, Prusya, Avusturya devletlerinin 18. yüz yıldaki iç durumu, bu ülkelerinde iç dinamikleri açısından işlenmiştir (Maârif Vekâleti, 1340: 13-14). 18. yüz yılda Avrupa’nın siyasal durumu; “*18 Asırda Avrupanın Siyâsi Vaz’iyyeti: Fransanın Siyâseti, Prusya-Avuturya, İngiltere-Fransa*

Turkish Studies

Rekabeti, Avusturya, Prusya ve Rusya'nın Şark Siyâseti, Şark Meselesi" başlıkları altında yer almıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 14). Avrupa tarihi kapsamında tarih programlarına yansıyan en önemli niteliklerden bir tanesi de dönemin Emperyalist ülkelerine karşı bir bağımsızlık mücadelesi vererek siyasal varlığını sürdürme olanağı bulan bir ülke olarak "sömürgecilik" konusunun önemli bir yer kaplamış olmasıdır. Avrupa'nın "Sömürgecilik" politikası; "Müstemele Siyâseti: Amerika'da (1763)'e Kadar Mücadele, Hindistan Ticâret Şirketleri, Britanya İmparatorluğu'nun Teşkilî" başlığı altında yansırken, İngiliz sömürgesi olan Amerika'da yaşayan halkların isyanı, "İngiltere Müstemlekâtında Kıyâm: (1787)'ye kadar Hükümet-i Müttehidenin Teşkilî" başlığı altında verilmiştir. 18. Yüz yıl Avrupa uygarlığı; "On Sekizinci Asrın Evsafi Umûmîyesi: İçtimâî ve İktisâdî Hayât, Felsefî ve İktisâdî Fikirler, İlim, Edebiyyat ve Sanâyi'-i Nefîse" gibi başlıklar altında işlenirken, "On Sekizinci asra kadar Osmanlı İmparatorluğu târihi" başlığıyla Osmanlı ile kıyaslama yapabilmeleri amaçlanmıştır. Avrupa tarihi kapsamında oldukça ayrıntılı olarak işlenen bir diğer önemli konu da dönemin tüm imparatorlukları gibi Osmanlı İmparatorluğunu da önemli bir biçimde etkileyen "Fransız Devrimi"ne ayrılmıştır. "Büyük İhtilal" olarak nitelendirilmiş olan Fransız Devrimi; "16. Lui. Mâlî Buhran, (1789)' Da Fransa, Hükûmdarlık Devri, Cumhuriyet, Konsüllük ve İmparatorluk Hükümeti, Napolyonun Siyâset-i Hârîciyesi, İmparatorluğun Mahiyyeti" ana başlıkları altında ayrıntılı olarak incelenecek biçimde programlanmıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 15-16).

Altıncı Sınıf: Liselerin son sınıf tarih dersleri, "Asr-ı Hâzır Târihi (Viyana Konferansından Sonra)" olarak adlandırılmış olan "çağdaş tarih"e ayrılmıştır. İçinde yaşanan sürecin köklerini ve oluşum sürecini yansıttığı için "çağdaş tarih" konularının öğretimi II. Meşrutiyet döneminin tarih eğitimini temsil eden 1915 tarihli programdan itibaren üzerinde özel bir önemle durulan bir alan olmuştur. "Asr-ı Hâzır Tarihi" konuları altı bölüm olarak planlanmıştır. Birinci bölümde Asr-ı Hâzır tarihi konularına "Viyana Konferansı ve bu konferanstan sonra Avrupa, mukaddes ittifâk" konusu ile giriş yapılmış, böylelikle çağdaş tarihin başlangıcı olarak "Viyana Konferansı" alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, Viyana Konferansı sonrasında "Fransa ve İngiltere'nin (1848)'e kadar durumu ile on dokuzuncu yüz yılın birinci yarısında Avrupa'da fikir hareketleri, güzel sanatlar, edebiyat, bilim ve teknoloji konuları işlenmiştir (Maârif Vekâleti, 1340: 16). İkinci bölüm; Fransa'da İkinci Cumhuriyet, İkinci İmparatorluk, İtalya ve Almanya'da millî birliğin sağlanması ve Şark Meselesi konularına ayrılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü oldukça önem taşıyan "Şark Meselesi: Osmanlı İmparatorluğunun inhilâli ve inkisâmı; Balkan hükümetlerinin teşkilî, Kırım Muhârebesi; Berlin Konferansı, Şark Meselesinde Rusya ve Avusturya'nın rolleri" başlıkları altında öğretilmesi programlanmıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 16-17). Üçüncü bölümün "Asr-ı Hâzır Tarihi" konuları 19. yüz yılın ikinci yarısındaki gelişmeleri içermektedir. Bu bölümde; 1870'den 1889'a kadar Fransa, Almanya İmparatorluğu, İngiltere ve Almanya'da Anayasalar, 1870'den itibaren Avusturya-Macaristan, İngiltere'de demokratik İslahât, İrlanda Meselesi, İspanya'da ihtilâller, Belçika, İsviçre'de siyasal partiler ve seçim sistemi, İsviçre'de hükümet şekli, 19. yüz yılda Rusya konularına yer verilmiştir. Üçüncü bölümün son konusu; 19. yüz yılda fikir hareketleri, güzel sanatlar, edebiyat, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerin tarihsel gelişimini kapsamaktadır (Maârif Vekâleti, 1340: 17). Dördüncü bölümde yer verilen Avrupa tarihi konuları; Avrupa'nın 18 ve 19. yüz yıllarda sanayi ve ticaret alanındaki gelişmeleri ile bunların uluslararası ilişkileri kolaylaştırıcı etkilerinin "Sanâyi' ve ticâret sahasında terakkiyât: elektrik; büyük sanâyi'; beyn-el-milel münâsebâtın kolaylaşması" başlığı altında incelenmesine ayrılmıştır. Dönemin güçlü devletlerinin, Asya, Afrika, Amerika'ya yönelik emperyalist politikaları dördüncü bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Büyük devletlerin bu kıtalara yönelik politikası;

"Afrikada Avrupa Hükümetleri: Cezayir'in Zabtı, Tunus'ta Fransız Himâyesi, Mısır Meselesi, Afrika'nun Taksîmi, Berlin Mukavelesi,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Asya'da Avrupa Hükümetleri: Rusya Asyası, İngiliz Asyası, Fransız Asyası, Aksa-Yı Şark, Japonya Ve Çin, İran Afganistan.

Amerika- Cemahir-i Müttehide, 1787'den İtibaren Müttehid Hükümetler Teşkilâtı, Firkaları, Hudutların Tevsi', Esaretin İlga'sı." başlıkları şeklinde programda oldukça kapsamlı olarak yer bulmuştur (Maârif Vekâleti, 1340: 17-18).

Liselerin altıncı sınıf tarih programının beşinci bölümü; "*On Dokuzuncu Asırda Osmanlı İmparatorluğu. Bugünkü Türk İlmine Umûmî Bir Nazar*" başlığı altında 19. yüz yılda Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ve bilim alanındaki gelişmeleri içermektedir. Altıncı ve son bölümde Avrupa uygarlığının genel bir çerçevesi çizilmiştir. Bu bölümde çağdaş Avrupa uygarlığının yirminci yüz yılın başlarında ulaşmış olduğu düzeyin genel özellikleri; barış sorunu, ittifâklar, ekonomik çıkarların önemi, emperyalizm, İnsan haklarına saygı, kölelik ve serfliğin kaldırılması, cezai hükümlerin hafifletilmesi, din özgürlüğü, devlet dîninin kaldırılması şeklinde belirlenmiş ve bu başlıklar altında öğretimi benimsenmiştir. Yine çağdaş uygarlığın temel özelliklerinden bir tanesi olarak; siyasal özgürlükler konusu, temsil yöntemi, çeşitli hükümet biçimleri, demokratik yöntem, seçme hakkı, genel seçimler, eğitim hakkı, askerlik hizmeti, toplumsal sınıfların ve işçilerin durumunu iyileştirmeye yönelik hükümler gibi genel ölçütler üzerinden aktarılmıştır (Maârif Vekâleti, 1340: 18).

Altıncı Sınıf Edebiyat Şubesi: "*1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*"na göre liselerin altıncı sınıflarında "*edebiyat*" şubelerinde eğitim alan öğrencilerin "*fen*" şubelerindekilerden farklı olarak, haftada 2 saat daha fazla tarih dersi almaları kararlaştırılmıştır. Edebiyat şubesi öğrencileri fazladan almış oldukları bu derslerde; "*Türk Medenîyeti Târîhi*"ni ayrıntılı olarak öğreneceklerdir. Bu derslerin programı "*Methal*" başlığı altında "*kültür*" ve "*uygarlık*" kavramlarının değerlendirildiği bir bölümle başlamaktadır. Türk kültürünün Uzakdoğu uygarlığı, Doğu uygarlığı ve Batı uygarlığı içerisindeki yeri program içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Son üç devrin herbirinde; Türkler'de iktisadî hayat, siyasî hayat, aile hayatı, ceza hukuku, dinsel hayat, dilsel hayat, güzel sanatlar ve düşünce hayatının gelişiminin ayrı başlıklar halinde öğretilmesini sağlayacak biçimde belirlenmiştir (Maârif Vekâleti, 1340: 19). Bu dersler için Ziya Gökalp'in "*Türk Medeniyeti Tarihi*" başlıklı kitabı 1926'da yayımlanarak okutulmaya başlanmıştır. Karal'(1965)' e göre; Türkler ilk kez bu kitapla kendilerini dinsel yerine, ulusal bir tarih aynasında görme fırsatı bulmuştur. Ancak kitap toplum bilimleri açısından yazıldığı ve yalnızca İslâmlıktan önceki Türkler'in tarihini kapsamış, Türk tarihi ile dünya uygarlığı arasında bir ilişki kurmadığı için ihtiyacı karşılayamamıştır. Ziya Gökalp'in kısa bir süre sonra ölümü üzerine kitabının diğer ciltlerinin yayınlanamaması bu derslerden beklenen verimin alınmasına neden olmuştur (Karal, 1965). 1927 yılında yapılan değişiklikle bu eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır.

"1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl"inde Lise Tarihi

1927 yılında yapılan düzenlemeyle bazı derslerin programlarında değişikliğe gidilmiş ve yapılan düzenlemeler "*Orta Mektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*" başlığı altında yayımlanmıştır. Bu düzenleme ile "*Lise İkinci Devre*" için 19 ayrı derse yer verilmiştir. Programda yer alan derslerin sayısı her sınıf için farklı olmakla birlikte haftalık toplam ders saati eski programda 30 iken 32'ye çıkarılmıştır. Programda kız ve erkek ayrımı yapılmamıştır. Haftalık 32 ders saati içerisinde birinci sınıfta 13; ikinci sınıfta 14; üçüncü sınıfta "*fen*" şubesinde 15, "*edebiyat*" şubesinde 12 derse yer verilmiştir (Maârif Vekâleti, 1927: 5).

Birinci Sınıf: "*1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl*"de liselerin birinci sınıflarındaki tarih dersleri, bilim olarak tarihin tanımını ve niteliğini konu alan bir giriş ile

Turkish Studies

başlamıştır. Giriş bölümünü İlkçağ uygarlıklarını ve ortaçağ başlarına kadar Avrupa tarihinin öğretimini amaçlayan konu başlıkları izlemiştir. İlkçağ uygarlıkları; “Eski Şark Milletleri”, “Yunanlılar ve Makedonyalılar”, “Romalılar” ve “Umumi Muhâceret ve Garb Kurûn-ı Vustâsı” olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır. Girişte tarihin bir bilim olarak niteliği “*Târihin Târifi Ehemmiyeti, Menba’ları, Diğer İlimlerle Münasebetleri, İnşâ’ ve Tahrîri*” başlıkları ile işlenmiştir (Maârif Vekâleti, 1927: 22). “Eski Şark Milletleri” başlığını taşıyan birinci bölümde; Mısır, Keldani, Asurî, Hitit, İran ve Türk uygarlıklarının coğrafyası, kaynakları, ırksal kökenleri, keşfedilen eserleri ve bunlardan elde edilen bulguların sonuçları ışığında genel çizgileriyle tarihlerinin ve uygarlıklarının bütün yönleriyle öğretimi amaçlanmıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 22). “Yunanlılar ve Makedonyalılar” başlıklı ikinci bölümde; *Esâtîr, Isparta, Atina, Yunan Kolonileri, Beşinci Asra Kadar Medenîyyet, Peloponez Muhârebeleri, Yunan Krallıklarının Te’sîsi, Beşinci Asra Kadar Medenîyyet, Peloponez Muhârebeleri, Yunan Krallıklarının Te’sîsi* başlıkları altında ayrıntılı olarak yansıtılmıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 22-23). Roma uygarlığının işlendiği üçüncü bölümde “*İtalya Hakkında Coğrafi Ma’lûmât. Eski Sakine. Etrüskler; Mezarları, Din. Latinler*” konularına yer veren genel bir girişle başlanmıştır. Romanın ilk dönemleri; din, krallar ve cumhuriyetin ilk dönemlerine ait menkıbeler, sınıf mücadeleleri, yönetim ve fetihleri üzerinden anlatılması benimsenmiştir. Roma uygarlığı; adetler, toplumsal yapı, siyasal yaşam, eyaletlerin yönetimi, cumhuriyetin sona ermesi, imparatorluk döneminde genel ve özel yaşam, edebiyat, güzel sanatlar, anıtlar, ticaret, yollar, imparatorlar, hükümet, Hristiyanlık, kilisenin durumu, putperestliğin kaldırılması, yeni imparatorluk teşkilâtı, Roma ve İstanbul, saray, memuriyet ve ordu gibi belli başlıklar altında son derece kapsamlı bir biçimde programda yer almıştır. “Umumi Muhâceret ve Garb Kurûn-ı Vustâsı” başlıklı dördüncü bölümde, kavimler göçü ve bunun Avrupa üzerindeki etki ve sonuçları, Hunlar, Slavlar, Germenler, Germenler’in Avrupa’ya yerleşerek Hristiyanlığı kabulleri, Roma’nın Germenler tarafından yeniden kurulması, Şarlıman, Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesi, başlıca Avrupa hükümetleri ve Haçlı Seferleri üzerinden ayrıntılı başlıklar halinde verilmiştir. Ortaçağ Avrupa uygarlığı; “*İmparator, Papa, Hükümet Teşkilâtı, Feodalite, Şehirler ve Köyler. İçtimâî ve Dîni Hayât, İçtimâî Sınıflar ve Kilise, Dar-ül-fünûn, Zirâât, Sanâyi’ ve Ticâret, Kurun-u Vustada Mimari, Kıyâfet, Silahlar, Kurûn-ı Vustâ Fikriyyatı*” başlıkları altında öğretilmesini sağlayacak biçimde oluşturulmuştur (Maârif Vekâleti, 1927: 23-25).

İkinci Sınıf: Liselerin ikinci sınıflarındaki tarih dersleri; “Şark Kurûn-ı Vustâsı” ve “Kurûn-ı Cedîde” başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır. Ortaçağ Doğu Dünyası’nın tarihi İslâm, Arap ve Türk tarihini konu edinen “Şark Kurûn-ı Vustâsı” başlığı altında, İslâm öncesi Araplar’ın durumunu din, ahlâk ve adetler açısından incelemeyi amaçlayan bir girişle başlamaktadır. İslâm’ın doğuş sürecinde, İran ve Doğu Roma’nın durumu, İslâmı doğuran etkenler, Hazret-i Muhammed ve Kur’an, Araplar’ın iç sorunları ve fetihleri, İran ve Roma uygarlıkları ile ilk temasların etkileri, dinsel ve siyasal çatışmaları tarih derslerinde İslâm tarihinin ilk dönemlerinin öğretim çerçevesini oluşturan konular olarak belirlenmiştir. İslâm tarihi’nin “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda “İslâm’da Cumhuriyet Devri” olarak kavramsallaştırılmış olan süreci İmparatorluk döneminin tarih programlarında olduğu gibi tekrar “Hulefâ-i Râşidin Devri” başlığı altında verilmiştir. İslâm tarihinin “Hulefâ-i Râşidin Devri”ni izleyen dönemlerin tarihsel gelişmeleri, Emevi, Abbasi uygarlıkları, Türkler’in bunlar üzerindeki etkileri ve İslâm Feodalitesi başlıkları altında yer almıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 25-26).

“Şark Kurûn-ı Vustâsı” bölümü önemli bir oranda Türk tarihine ilişkin konuların öğretilmesine ayrılmıştır almıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 27-28). Bu bölüm 1924 programında ortamekteplerde çok ayrıntılı olarak öğretilmiş olduğu gerekçesiyle çok kısa bir özet biçiminde; Doğu Roma, İran ve Türkler olarak yer almıştır. Ancak “1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde bu bölümün içeriği oldukça genişletilmiştir. Ortaçağ Türk tarihi ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Türkler'in İslâmiyeti kabul edişleri; “*Türkler ve İslâmiyet: İlk Türk ve İslâm Münâsebâtı, İslâm Memleketlerinde Türkler. Sâ mânîler, Karahanlılar ve Gazneviler Devrinde Teşkilât Medenîyyet*” konularından oluşan genel bir girişle başlamıştır. “*Oğuz Türkleri ve Selçuk Devleti*” başlığı altında; Oğuz Türkleri'nin batıya göçleri, Oğuzlar'ın İslâmiyeti kabulleri, Kuzey İran, Güney Kafkaslar, Elcezire (Mezopotamya), Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu'nun Türkleşmesi, 5. yüzyılın sonlarında Oğuzlar'ın yayıldıkları coğrafi alanların öğretimine ayrılmıştır. Programda Selçuklu'lardan Osmanlı'ya uzanan tarihsel sürecin oldukça kapsamlı olarak öğretilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Selçuklu tarihi lise ikinci sınıf programında;

“*Selçuklular; Selçukluların Sâ mânîler ve Gaznevilerle münâsebetleri. Selçuk Devletinin Te'sisi ve İnkişâfı, Fütühât, Bizanslılarla Temas, Malazgirt Muhârebesi, Selçuk İmparatorluğu, İmparatorluğun İnkisâmı.*

Selçuk Devleti Zamanında Medenîyyet, İdâre, Askerî Teşkilat, Mukataalar, Dîvân, Hükûmet, Sûfîlik, Medereseler, Kütübhaneler, Acem Edebiyatı'nın Te'siri ve İnkişâfı, Türk Lisân ve Edebiyatı. Selçuk Vahdetinin İnhilâlinde Türk-İslâm Feodalitesi (Tavâif-i Mülûk).

Anadolu'da Türkler; Anadolu'da Selçuk Devletinin Te'sisinden Evvel Anadolu'nun Siyâsi ve İçtimâî Vaz'iyeti.

Anadolu Selçuklularının Te'sis ve İnkişâfı, Anadolu'nun Türkleşmesi.

Bu sırada Orta Asya'ya Umûmî Bir Nazar.

Harezmîler Devleti, Te'sis ve İnkişâfı,

Cengiz istilâsı, Sebeb ve Neticeleri, Cengiz İmparatorluğu'nun İnkisâmı, İlhanlılar.

Moğol Tahakkümü Altında Anadolu, Anadolu'da Teşekkül Eden Türk Beylikleri.

Bizans Serhaddinde Türkler, Balkan Yarım Adası'nda Türk İstilâ'sı, Bu İstilâ'yı Teşmil Eden Amiller, Millî Vahdet Hârbleri ve Neticeleri, Osmanlı Devleti.

Anadolu'da Türk Medeniyeti; İdâri ve Siyâsi Teşkilât, İçtimâî Hayât, Dîni Hareketler, Fikri Hayât, Lisân, Edebiyat ve Sanâyi'-i Nefise” başlıkları altında oldukça kapsamlı bir biçimde yer almıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 26-27). Selçuklu Devleti'nden Osmanlı'ya uzanan süreci ele alan konu başlıkları “*1924 Liselerin Birinci Devre Müfredat Programı*” ve “*1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl*”de yer alan ortamektep ikinci sınıf tarih programlarının biraz daha genişletilmiş bir şekliinden ibarettir. Bu konuları izleyen “*Timur Devri*” ve “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Te'sisi*” başlıklı bölüm için de geçerlidir. Bu düzenlemeyle ortamektepler ve liselerin ikinci sınıflarının programları içerik olarak aynı konuları daha ayrıntılı olarak işleyen ve birbirini tekrarlayan bir yapıya kavuşturulmuştur. Böylelikle tarih programları ilkokuldan liselerin son sınıflarına kadar tarih derslerinde sürekli olarak aynı konuların her sınıfta biraz daha ayrıntılı olarak tekrarlayan bir içeriğe kavuşmuştur. Tarih derslerine yöneltilen eleştirilerin başında gelen bu durum 1927 program düzenlemesiyle birlikte Türkiye'nin Tarih eğitimi içerisinde yerleşik bir sorun haline gelmiştir. Tarih programlarının sürekli olarak aynı konuları daha ayrıntılı olarak işlemeleri aslında İmparatorluk dönemi i'dadilerinin tarih eğitiminden miras alınmış olan bir tutumdur. Özellikle 1911 yılında yenilenmiş olan i'dadi programları incelendiğinde tarih derslerinde Osmanlı tarihinin sürekli olarak her yıl biraz daha ayrıntıya girilerek sürekli olarak tekrar edildiği dikkat çekmektedir. “*1331 (1915) Mekâtib-i Sultaniye Müfredat Programı*” ile birlikte giderilmiş olan bu sorunlu durum “*1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl*”de yapılan düzenleme ile tarih eğitimi içerisinde tekrar ortaya çıkmış ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Turkish Studies

Lislerin İkinci sınıflarının ikinci yarısındaki tarih dersleri “Kurûn-ı Cedîde” Avrupa tarihine ayrılmıştır. “Kurûn-ı Cedîde”de Avrupa tarihi konularına; “*On beşinci asrın sonlarına doğru Avrupa’ya umûmî bir nazar. Denizde ve karada seyahatler ve keşifler. Keşiflerin mahiyeti ve sebeleri, müstemlekeler, ticâret yolları, bahârât ve kıymetli ma’denler*” bölümüyle girilmiştir. Ancak liselerin ikinci sınıfların birinci dönemindeki tarih derslerinin Osmanlı öncesi Türk tarihini de içerecek biçimde değişime uğraması, “*Kurûn-ı Cedîde*” Avrupa tarihinin 1927 programında kısıtlanmasına ve 1924 programına göre daha sınırlı bir içerik üzerinden öğretimine neden olmuştur. Avrupa tarihi; “*Rönesans*”, “*On altıncı Asır İptidasında Müslümanlar ve Türkler*”, “*On Altıncı Asırda Avrupa’nın Siyâsî Vaz’iyyeti*”, “*On Altıncı Asırda Dîni Hareketler*”, “*On Yedinci Asırda Avrupa Hayât ve Medenîyyeti*”, “*On Sekizinci Asır Nısf-ı Evvelinde, İngiltere, Fransa ve Avusturya’nın Ahvâli Umûmîyesi, Yeni Devletler, Rusya ve Prusya*” ve “*Avrupa’nın Müstemleke Siyâseti*” başlıkları altında verilmiştir (Maârif Vekâleti, 1927: 28-29). Bu dönemin programına Avrupa tarihi ile kıyaslama olanağı sağlamak amacıyla; “*On Altıncı Asır İptidasında Müslümanlar ve Türkler: Türk ve Müslüman Medenîyyetinin İktisâden ve Fikren Avrupaya Tefavvuku. On Altıncı Asırda Osmanlı İmparatorluğu. Rönesans ve Keşfiyat Sonlarında Garb Medenîyyetinin Şarka Tefevvuk Etmeye Başlaması... On Yedinci Asırda Türk ve Müslüman Devletlerin Siyâsî Tahavvülleri. Şark-ı İslâmî’de Ticâret, Sanâyi’, Hayât ve Medenîyyet. Garbın şarka tefavvuku. Osmanlı İmparatorluğunun İnhitâtı... On Sekizinci Asır Nısf-ı Evelinde Avrupa Devletlerinin Kendi Aralarında ve Şark Devletleriyle, Ale-l-husûs Osmanlı Devletiyle Münasebâtı İktisâdiye ve Siyasiyeleri. Şark Tedennisinde, Osmanlı İmparatorluğu’nun Zayıflamasında İktisâdi, İçtimâî, Fikri ve Siyâsî Âmiller*” başlıkları altında Osmanlı tarihinin durumunu içeren bölümler de eklenmiştir (Maârif Vekâleti, 1927: 29). Osmanlı tarihinin Yeniçağ Avrupa tarihi ile karşılaştırmaya olanak taşıyacak biçimde verilmesi de Avrupa tarihine ayrılan konu başlıklarının kısıtlanmasına yol açan bir diğer etken olmuştur. Yine programda dikkat çeken noktalardan bir diğeri “müstemleke siyaseti” ile ilgili yaklaşımlarda kendisini göstermiştir. Yeniçağın önde gelen emperyalist ülkelerin “müstemlekat siyaseti” “*Kurûn-ı Cedîde*” tarih programında; “*Avrupa’nın Müstemleke Siyâseti (Amerika, Hindistan ve Afrika’da Müstemlekeler) Amerika’da Mücadeleler, Avrupa Devletlerinin Şark-ı Karib Siyâseti (Kapitülasyonlar), Rusya ve Avusturyanın Şark-ı Karib Siyâseti (İstilâ’lar)*” başlıklarıyla yer almıştır (Maârif Vekâleti, 1927: 29-30). Bu başlıklar 1924 programında verilen başlıklar ile kıyaslandığında 1927 programında oldukça, kısıtlanarak, sınırlı ve dar bir çerçevede üzerinden öğretiminin amaçlandığı görülür. Bu durum üçüncü sınıf “*Asr-ı Hâzır*” tarihi programı üzerinden daha belirgin bir biçimde açığa çıkmaktadır.

Üçüncü Sınıf: Liselerin son sınıf tarih dersleri, “*Asr-ı Hâzır*” olarak adlandırılmış olan “*çağdaş tarih*”e ayrılmıştır. Viyana Kongresi ile başlayan “*Asr-ı Hâzır*” tarihi Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar olan dönemin Avrupa ve Türkiye tarihinin belli başlı önemli gelişmelerini kapsamaktadır. Programda işlenmesi öngörülen konular yirmi beş madde halinde sıralanmıştır. İlk konu; “*Asr-ı Hâzır İhzâr Eden Âmiller: On Sekizinci Asrın İçtimâî ve İktisâdi Hayâtı, İktisâdi ve Felsefî Fikirler; İlim, Edebiyyat ve Sanâyi’-i Nefise*” başlığını taşımaktadır (Maârif Vekâleti, 1927: 30). Bu konuyu; Avrupa’da yeni demokratik devletlerin ortaya çıkışı, Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşu, Fransız İhtilâli’nin nedenleri ve sonuçları, milli cereyanlar, 1791 Anayasası, Viyana Kongresi’nden sonra Avrupa ve Doğu, Restorasyon döneminde İngiltere, Fransa, Sanayi Devrimi konuları izlemiştir. Sanayi Devrimi’nin sonuçları “*Sanayi İnkılâbı: Makine İcâdları, Buhar Makinesi, Kapitalizm, Sanâyi-i Azîme, Sosyalizm*” başlıkları altında verilmiş olması oldukça dikkat çekicidir (Maârif Vekâleti, 1927: 30-31). Yine programda 1830 ve 1848 ihtilalleri ve sonuçları, Fransa’da ikinci cumhuriyet dönemi, genel seçimler, sosyalizm tecrübeleri, 1848 den sonra milliyet fikrinin yansımaları, Rusya’da milliyetler, Almanya İmparatorluğu, İngiltere, on dokuzuncu yüz yılın ikinci yarısında Avrupa’da sanayi, ticaret ve düşünce alanındaki ilerlemeler ile aynı dönemde Dünya’nın doğusundaki durumu içeren başlıklara yer verilmiştir. Böylece Batı ile Doğu arasında tarihsel bir karşılaştırma yapma olanağı

Turkish Studies

tanınmak istenmiştir. 1924 programında olduğu gibi 1927 yılında yapılan düzenlemede de sömürgecilik konusu “Asr-ı Hâzır” tarihinin genel çerçevesini oluşturmuştur. Sömürgeciliğin dünyanın diğer bölgeleri üzerindeki etkileri programda şu başlıklar altında verilmiştir: “Avrupa’nın Şarka Doğru ve İttisâ’ı, Milliyet Fikrinden İstifâdesi; Osmanlı İmparatorluğunun İnhilâl ve İnkisâmı; Balkan Hükümetlerinin Teşkîli; Kırım Muhârebesi, Paris Muahedesi... İngiltere: İngiltere’nin Teşkilat-ı Esâsiyesi, İslahât. İngiltere’de İktisâdî İnkışâf ve Müstemleke İmparatorluğunun İttisâ’ı, Hindistan ve Hindistan ihtilalleri... Avrupa Milletlerinin Diğer Kıt’alarda İttisâ’ı, Hâkimiyet ve Rekabeti; Empeyalizm, Afrika’nın Zabtı ve Tâksimi, Avrupa’nın Yakın Şarkta Mevkîyetleri, Asya’da Rusya ve İngiltere Rekabeti; Almanya’nın Şark Siyâseti; Japonya’nın Mukâvemeti...” (Maârif Vekâleti, 1927: 31-32). 1924 programında “Asr-ı Hâzır” tarihi programında yer alan sömürgecilik ve emperyalizmin tarihsel gelişimini içeren konular 1927 programında da önemli ölçüde korunmuştur. Ancak, buna karşın çağdaş Avrupa uygarlığının yirminci yüz yılın başlarında ulaştığı düzeyi temsil eden insan haklarına saygı, kölelik ve serfliğin kaldırılması, cezai hükümlerin hafifletilmesi, din özgürlüğü, devlet dîninin kaldırılması, siyasal özgürlükler, temsil yöntemi, çeşitli hükümet biçimleri, seçimler, eğitim hakkı, toplumsal sınıfların ve işçilerin durumunu işleyen başlıklar programdan çıkarılmıştır. Bunun yerine 1927 programında Osmanlı imparatorluğu’nun Avrupa’da yaşanan gelişmeler karşısındaki durumunu içeren konular eklenmiştir. Bu konular programa şu başlıklar ile yansımıştır: “Osmanlı Saltanatında Tanzimât Devri; Esbabı, Siyâsi, İktisâdî, İctimâî Fikri Sahalarda Müsbet ve menfî neticeleri... Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat’tan sonra Meşrûtiyyet ve İrtica’: Abdülhamit Devri, İkinci Meşrûtiyyet, İtalyan ve Balkan Hârbleri... Umumi Hârb: Esbabı ve En Mühim Vâkaları, Şark İlminin Ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Umûmî Hârbde Rolü, Hârbî Kapayan Sulh Muâhedeleri, Yeni Avrupa haritası, Cemiyet-i Akvâm” (Maârif Vekâleti, 1927: 32). Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. yüz yılın sonlarında ve 20. yüz yılın başlarındaki durumu ile Avrupa arasında tarihsel bir karşılaştırma yapabilme olanağı sunmaktadır. “1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde lise üçüncü sınıfların tarih programlarına getirilen yeniliklerden sonucusu I. Dünya Savaşı sonunda Anadolu’nun işgalinden Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar geçen tarihsel sürecin tarih dersinin konuları arasına eklenmesidir. “Türkler’in Mukâvemeti: Mondros Mütarekesi ve Neticeleri, Millî İntibâh, İstiklâl Muhârebeleri, Bu Muhârebeleri Muvâfakiyetle Tetvîh Eden İtilâf Muâhedeleri, Türkiye Cumhûriyeti” (Maârif Vekâleti, 1927: 32) başlıkları altında Ulusal Bağımsızlık Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinin tarihi de bir ders konusu olarak ilk kez lise tarih programları içerisindeki yerini almaya başlamıştır.

İki Dönemin Tarih Programları Üzerine Bir Karşılaştırma

Osmanlı İmparatorluğu’nun son ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk lise tarih programları karşılaştırıldığında süreklilik ve değişim gösteren öğeler açısından önemli bazı bulgular dikkat çekmektedir. “1915 Mekâtib-i Sultânî Devre-i Sâniye Müfredat Programı” na göre her iki şubede tarih dersleri iki farklı programla yer almıştır. Bunlardan birincisi “fen” ve “edebiyat” şubelerinin okudukları ortak bir ders olan “Tarih-i Umûmî”, ikincisi sadece “edebiyat” şubesi öğrencilerine öğretilmesi yeterli ve uygun bulunan bir ders olan “Tarih-i Kadîm” dir. “Tarih-i Umûmî” derslerinde; kuruluşundan I. Dünya Savaşı’na kadar “Tarih-i Osmânî” ve 15. yüz yılın sonlarından yine I. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemin “Avrupa” ve öne çıkan Avrupa devletlerinin tarihine yer verilmiştir. Sadece “edebiyat” şubesi öğrencilerinin izledikleri “Tarih-i Kadîm” derslerinde ise; “Eski Şark Milletleri”, “Yunanîler”, “Romalıları” ve “Tarih-i İslâm” konularının öğretimi esas alınmıştır. Bütün bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere “fen” şubesi öğrencileri “Tarih-i Kadîm” ve “Tarih-i İslâm” derslerini almadıkları için illkçağlardaki uygarlıklar ve İslâm tarihi konularını okumadan sultânilerin ikinci devresinden mezun olmaktadır. Bu konular “1915 Meâktib-i Sultânî Devre-i Evveli Müfredat Programı”nda sultânilerin altıncı ve yedinci sınıflarında

Turkish Studies

verildiğinden sultânilerin ikinci devresinde tekrar verilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"nda "fen" ve "edebiyat" şubeleri için aynı konuları içeren ortak bir tarih programı belirlenmiş, ancak bu programa ek olarak "edebiyat" şubesi öğrencilerinin liselerin üçüncü sınıfında haftada 2 saat "Türk Medeniyeti Tarihi" dersi görmeleri, kararlaştırılmıştır. "fen" ve "edebiyat" şubelerinin okudukları ortak tarih programı içerisinde oldukça genel çizgileriyle de olsa yer alan "Türk Medeniyeti" konularının üçüncü sınıf "edebiyat" şubelerinde verilen "Türk Medeniyeti Tarihi" derslerinde daha ayrıntılı olarak öğretilmesi benimsenmiştir. "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı" ile birlikte liselerin ikinci deversinde verilen tarih dersleri her iki şubenin de aynı konuları öğrendikleri standart bir ders haline gelmiştir.

"1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı" nda sadece "edebiyat" şubesi öğrencilerine öğretilen, "Tarih-i Kadîm" konularını 1924 programı ile her iki şubenin öğrencileri de öğrenme olanağına kavuşmuştur. İlkçağ uygarlıkları her iki dönemin programlarında da benzer başlıklar altında yer almıştır. Ancak "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı" nda bazı küçük farklılıklar dikkat çekmektedir. "1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı" nda "Atina'da Hâkimiyeti Amme Usûlü" olarak verilmiş olan başlık, "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı" nda "Atina Demokrasisi" şeklinde değişmiştir. "1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı"nda "Yunan Müstemlekâtı" olarak verilen konunun başlığı "Yunan Kolonileri" olarak değiştirilmiştir. Bunun dışında program düzeyinde ilkçağ uygarlıkları ile ilgili konularda dikkat çeken önemli bir değişiklik görülmemektedir. İslâm tarihi ve Osmanlı tarihi konuları "1924 Liselerin Birinci Devre (Ortamektep) Müfredat Programı"nda oldukça ayrıntılı olarak yer almıştır. Bu nedenle "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"nda tekrar verilmemiştir. Liselerin ikinci deversindeki tarih dersleri, tamamen ilkçağ uygarlıklarına Ortaçağda Avrupa tarihi ve Türkler, yeniçağ Avrupa tarihi ve Asr-ı Hâzır tarihinin öğretimine ayrılmıştır. "1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı"nda oldukça genel çizgileriyle verilmiş olan ortaçağ ve yeniçağ Avrupa tarihi konuları oldukça genel başlıklar altında verilmiştir. Avrupa tarihi belli başlı büyük devletlerde iş başında bulunan hanedanlar, bunların içerisinde yaşanan iç çatışmalar ve savaflara dayalı olarak daha çok tarihsel kişilikler olan hükümdarlar temel alınarak işlenmiş, uygarlık alanındaki gelişmeler geri planda ve sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Ancak aynı konular "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"nda oldukça ayrıntılı bir çerçeve üzerinden sunulmuş, lise tarih derslerinin merkezinde yer almıştır. Avrupa tarihi konuları eski programda olduğu gibi hanedanlar üzerinden değil, uluslararası ilişkileri ve yaşamın bütün alanlarında yaşanan gelişmeleri esas olarak eski programdan farklı bir yaklaşımla işlenmiştir. Avrupa tarihi konuları Barbarların istilaları ile başlamış, Germenler'in Roma İmparatorluğu'na yerleşmesinden sonra ortaçağ Avrupa'sının genel bir görünümünü Türkler ile karşılıklı olarak veren bir anlayışla ele alınmıştır. Tarihsel olayların ağırlıklı olarak yeniçağ Avrupa tarihi siyasal olaylar, iç çatışmalar, devletlerarası savaşlar ve rekabetler, düşünce hareketleri, ihitilaller, ekonomik, ticari, sosyal, kültürel, sanatsal alanları da kapsayan son derece geniş bir çerçeve üzerinden sunulması benimsenmiştir. Avrupa tarihi neredeyse insani geçmişin tüm alanlarını kapsayan bir içerik gözetilerek belirlenmiştir. Avrupa'nın gücüne nasıl kavuştuğunun kavranabilmesi ve açıklanabilmesi bu geniş çerçevenin başlıca nedeni olarak alınabilir. Özellikle Avrupa'nın büyük emperyalist güçlerinin kendi aralarındaki rekabet ve bunun Osmanlı üzerindeki sonuçları programda oldukça önemli bir yer tutmuştur. Böylelikle son yüzyıllarda Avrupa devletlerinin yoğun baskı ve rekabetlerinden etkilenecek yaşamak durumunda kalan bir imparatorluğun çocuklarının Avrupa'da olan bitenler hakkında bilgilenmeleri ve bürokrasi içerisinde görev aldıklarında belli bir bilince sahip olarak yetişmiş olmaları amaçlanmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kamu görevlileri olarak kamu politikalarını daha bilinçli bir biçimde uygulayabilecekleri öngörülmüştür. "Asr-ı Hâzır Tarihi" dersi konuları özellikle bu amaca hizmet etmek üzere tarih programına alınmıştır. Liselerin son sınıflarındaki tarih dersleri bütün bir yıl

Turkish Studies

boyunca tamamen içinde yaşanmakta olan sürecin oluşum ve gelişimini yansıtmaya nedeniyle yakın geçmişin tarihine ayrılmıştır. “1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı”nda “Asr-ı Hâzır Tarihi” kapsamında değerlendirilebilecek olan tarihsel gelişmeler oldukça genel çizgileriyle ve bir yarıyla sığdırılmıştır. Viyana Kongresi’nden başlayarak I. Dünya Savaşı’na kadar olan tarihsel sürecin önemli olay ve gelişmeler üzerinden öğretimi dönemin koşulları açısından oldukça ileri bir adımdır. Aslan (1998)’e göre Oxford’da bulunan Modern Tarih Okulu’nda 1914 yılında İngiliz tarihi dersleri 1837’ye, genel tarih dersleri ise ancak 1878’e kadar gelebilmektedir. İmparatorluk döneminde tarihsel olayların en son aşamasına dek getirilerek öğretilmesi tarih eğitiminin tarihi açısından oldukça önemli bir yaklaşımdır (Aslan, 1998: 22). “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda “Asr-ı Hâzır Tarihi”ne daha geniş bir zaman ayrılmıştır. Liselerin son sınıflarındaki tarih derslerinin programı bütün bir yıl boyunca “Asr-ı Hâzır Tarihi” konularını içerecek biçimde düzenlenmiştir. Konular yine Viyana Konferans’ından sonra Avrupa devletlerinin durumu ile başlamış ve I. Dünya Savaşı’na kadar getirilmiştir. Bu döneme ilişkin tarihsel gelişmeler eski programın kişileri, hanedanları ve imparatorları temel alan yaklaşımı yerine, siyasal, düşünsel, bilimsel, sanatsal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve uluslararası boyutları üzerinden oldukça kapsamlı bir bakışla verilmiştir. Çağdaş teknolojilerin, araçların ve yöntemlerin yaşam üzerindeki tarihsel etkileri, sanayinin ve buna bağlı olarak kapitalizm ve sosyalizmin doğuşu ve özellikleri, devletlerarası rekabetin neden olduğu sömürgecilik politikasının dünya üzerindeki etki ve sonuçlarının öğretimi oldukça kapsamlı olarak planlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu getiren gelişmelerde emperyalist devletlerin sömürgeci politikalarına yüklenen sorumluluk nedeniyle Avrupa devletlerinin dünya üzerindeki emperyalist emellerine ve politikalarının öğretimine özel bir önem verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu topraklarının işgale uğraması ve “Ulusal Bağımsızlık Savaşı”nın emperyalist devletlere karşı oldukça zor koşullar altında verilmiş olması yüzünden emperyalist amaçlar güttüğü düşünülen devletlerin Türkiye üzerinde bu emellerini yeniden canlandırma fırsatı bulamamaları için “emperyalizm” ve “sömürgecilik” olgusu “Asr-ı Hâzır Tarihi” derslerinin merkezi konusu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin okulları için 1924 yılında kabul edilen müfredat programları “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”ndan sonra ivedilikle hazırlandıkları için 1927’de yeniden ele alınmıştır. “1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde lise tarih programında 1924 tarih programına göre oldukça önemli değişime gidilmiştir. Liselerin birinci sınıfındaki tarih derslerinin genel çerçevesinde dikkat çeken en ön önemli yenilik; “Methal” başlığı altında; tarihin tanımı, önemi, kaynakları, diğer bilimlerle olan ilişkisi, yeniden kurgulanması ve yazımı konusunu içeren bir giriş bölümünün eklenmiş olmasıdır. 1915 Mekâtib-i Sultâni Devre-i Sâniye Müfredat Programı’nda yer alan bu bölüm “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda verilmemiştir. Bunun en önemli nedeni liselerin birinci devresinin tarih programında bu konunun verilmiş olması ve tekrarından kaçınılmak istenmesi olabilir. Bunun dışında liselerin birinci sınıf tarih derslerinde verilen ilk çağ uygarlıkları ile ilgili konuların içeriklerinde herhangi bir değişim söz konusu değildir. Ancak 1924 programında “Bahr-i Sefid” yerine “Ak Deniz”, “İbtidâi Kilise” yerine de “İlk Kilise” ifadelerinin kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Kavimler Göçü ve Batı ortaçağ tarihini içeren konular programda biraz daha genel başlıklar altında ve sınırlanarak verilmiştir. “1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde tarih programlarında en önemli değişim liselerin ikinci sınıf tarih programında olmuştur. “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda bu sınıfın tarih dersleri tamamen “Kurûn-ı Cedîde Avrupa ve Osmanlı Tarihi”ne ayrılmıştır. Liselerin ikinci deversindeki tarih programlarında Türk tarihi, İslâm tarihi ve Osmanlı tarihine yer verilmediği eleştirileri doğrultusunda bu durumu giderme kaygısıyla “1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde liselerin ikinci sınıflarının tarih programlarına, Türk tarihi, İslâm tarihi ve Osmanlı tarihi konuları eklenmiştir. Bu eklemelerin yapılabilmesi için “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda çok ayrıntılı bir biçimde

Turkish Studies

verilen Avrupa ve Dünya tarihi konularının sınırlanması yoluna gidilmiştir. Bu düzenleme ile Avrupa ve Dünya tarihi lise tarih programlarındaki merkezi konumunu yitirmiştir. “1927 Ortamektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde verilen tarih programı ile liselerin birinci (ortamektep) ve liselerin ikinci devre programı birbirini tekrarlayan bir yapıya kavuşmuştur. Liselerin üçüncü sınıflarında verilen tarih dersleri 1924 programında olduğu gibi “Asr-ı Hâzır Tarihi”nin öğretimine ayrılmıştır. Ancak liselerin üçüncü sınıflarının “edebiyat” şubelerinde “Asr-ı Hâzır Tarihi”nin bir saat daha fazla yapılması, derslerde verilecek olan ayrıntıların öğretmenler tarafından belirlenmesi kararlaştırılmış ve programının içeriğinde de bazı düzenlemelere gidilmiştir. Konular eskisine kıyasla daha sistematik bir yaklaşımla belirlenmiş olan başlıklar altında toplanmıştır. 1924 programındaki tarihsel gelişmelere ilişkin konu başlıkları toplanarak ve birleştirilerek ortak genel başlıklar altında verilmiştir. Avrupa ve Dünya tarihi konularının birleştirilerek sınırlanmasından kazanılan zaman içerisinde Osmanlı tarihinin biraz daha kapsamlı olarak programa yansıtılması yoluna gidilmiştir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim sistemini çağdaşlaştırarak rejimi ile uyumlu hale getirmeye yönelik girişimler “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”ndan sonra olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yılında eğitim ve öğretim hizmetlerinin yerine getirilmesinde bir aksamaya yol açamamak için eski yapısı ve içeriğiyle sürdürülmesi bir zorunluluk olarak algılanmıştır. 23 Nisan- 1 Mayıs 1924 tarihinde toplanan “II. Heyet-i İlmiye”de eğitim sisteminin yapısı ve içeriği yeniden belirlenmiştir. Bu düzenlemeler sırasında yeni müfredat programlarını çok daha geniş bir zaman içerisinde kapsamlı bir biçimde hazırlayınca dek zaman kazanma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle eski programları, yeni rejime uygun olarak tadillattan geçirerek geçici müfredatların oluşturulması daha uygun bir çözüm olarak benimsenmiştir. Eğitim sistemi içerisinde ortaöğretimin yapısı, amaçları, işlevi ile birlikte içeriği ve bunu temsil eden müfredat programları da yeniden belirlenirken, eğitimin süresi 3 yıllık “Lise Birinci Devre (Ortamektep)” ve 3 yıllık “Lise İkinci Devre” olmak üzere toplam altı yıllık bir süre olarak kararlaştırılmıştır. Ortaöğretim kendi içerisinde bir bütün olarak planlanmış, iselerin ders programları Belçika örneğine göre, program içerikleri ve ders kitapları ise yine eskiden olduğu gibi Fransız örneklerine göre oluşturulmuştur (İkdam, 1924; Tanin, 1924; Vakit, 1924; Yücel, 1983:193). “Lise İkinci Devre”nin temel amacı yükseköğretime hazırlık olarak kabul edilmiştir.

İmparatorluk döneminde liselerin ikinci deversinde verilen tarih derslerinin amacı yükseköğretime devam edecek ya da devlet bürokrasisi içerisinde görev alacak olan öğrencilerin, Osmanlı İmparatorluğu’nun ilişki içerisinde bulunduğu belli başlı önemli Avrupa ve Dünya devletlerinin tarihi hakkında bir fikir sahibi olmalarını sağlamaktır. Özellikle “Asr-ı Hâzır Tarihi” dersleri Avrupa ve Dünya’nın büyük güçlerinin, siyasal, kültürel, ekonomik, ticari, sanayi ve bilimsel yapıları ve kendi aralarındaki rekabeti üzerine odaklanarak bunun diğer kıtalar ve Osmanlı İmparatorluğu’na yansımaları konusunu merkez almıştır. Böylece gelecekte devlet bürokrasisi içerisinde görev alacağı düşünülen gençlerin daha sağlam temellere dayanan bir dünya görüşüne sahip olacakları varsayımından hareket edilmiştir. Cumhuriyet’e geçiş ile birlikte “Lise İkinci Devre Müfredat Programı”nda “fen” ve “edebiyat” şubeleri için ortak bir içerik belirlenmiş, ancak son sınıflardaki “edebiyat” şubelerinde ek olarak “Türk Medeniyeti Tarihi” derslerinde ortak program içerisinde genel çizgileriyle yer alan “Türk Medeniyeti” ile ilgili konuların daha kapsamlı olarak okutulması yoluna gidilmiştir. “1915 Mekâtib-i Sultâniye Devre-i Sâniye Ders Müfredatı”nda “Devre-i Sâniye” tarih programındaki “Kurun-ı Vustâ” ve “Kurun-ı Cedîde”, Avrupa ve Osmanlı Tarihi konularının yerine büyük ölçüde Avrupa olmak üzere Dünya tarihi ve bu dönemlerle karşılaştırmalı bir biçimde Osmanlı tarihi konuları programa alınmıştır. “1924 Lise İkinci Devre Müfredat Programı” “1924 Lise Birinci Devre (Orta Mektep) Müfredat Programı”nın bir devamı olarak planlanmıştır. İlkçağ Doğu ve Batı uygarlıkları, İslâm tarihi,

Turkish Studies

Osmanlı öncesi Türk tarihi ve Osmanlı tarihi konuları “1924 Lise Birinci Devre (Orta Mektep) Müfredat Programı”nda yer almıştır. Bu nedenle tekrara düşmemek için “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda sadece Ortaçağ Avrupa, Yeniçağ Avrupa ve Dünya tarihi ile Asr-ı Hâzır Avrupa ve Dünya tarihi konularına ve bu dönemlerde Osmanlı imparatorluğu’nda yaşanan tarihsel gelişmelerin yansıtılmasına ayrılmıştır. Böylece birbirini tamamlayan ilerlemeci bir anlayış benimsenmiştir. Programda yansıtılan konular yapısı ve yöntemi itibariyle temelleri 1928’e kadar uzanan, ancak özellikle 1950’lerden sonra Fransa’da ortaya çıkarak, Avrupa’da ve Dünya’da yaygınlık kazanmaya başlayan ve geçmişin bütün boyutlarıyla işlenmesini temel alan total tarih anlayışının bir prototipi niteliğini taşıdığı görülmektedir. Tarih dersleri Avrupa’da gelişmekte olan modern tarih yazım ve öğretim yöntemine uygun olarak yeni bir yön kazanmıştır. Tarih dersleri sadece kahramanların ve devlet adamlarının yaşamlarını temel alarak yansıtan eski tarih yaklaşımı yerine, süreçleri, temaları ve kavramları temel alan yeni tarih anlayışına göre planlanmıştır. Ancak “1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı”nda Osmanlı öncesi Türk tarihi ve İslâm tarihine yer vermediği, Osmanlı tarihine ise az yer verdiği eleştirileri nedeniyle “1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl”inde bu konuları da içerecek biçimde yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile liselerin birinci ve ikinci devre tarih programları aynı çerçeve üzerine oturtulmuştur. Böylece birbirini tamamlayan değil biraz daha ayrıntılı olarak tekrarlayan bir tarih programları geleneği “Mekatib-i İ’dadî” tarih programlarında olduğu gibi tekrar ortaya çıkmıştır. 1924 orta mektep ve lise programları birbirini tamamlayan ve geliştirecek biçimde hazırlandığı için orta mekteplerde Osmanlı, Osmanlı öncesi Türkler ve İslâm tarihine ayrılmıştır. Liselerde ise ilkçağ, Avrupa, Dünya ve buna paralel olarak Osmanlı tarihine ve özellikle “Asr-ı Hâzır Tarihi”ne yer verilmiştir. Bu nedenle daha ilgi çekici bir yapıya sahip olan ve Cumhuriyet ile birlikte tarih öğretiminde gerçekleştirilen en olumlu adımlardan bir tanesini olan bu yaklaşımdan 1927 düzenlemesi ile vazgeçilmiştir. Yeni düzenlemeyle sürekli aynı konuları biraz daha ayrıntılı olarak öğretmeyi tercih eden ve bu nedenle pek çok çevre tarafından sıkıcı olarak nitelenen yeni bir yola girilmiştir. Günümüze kadar fazla bir değişime uğramaksızın varlığını sürdüren bu tutum tarih öğretimine yöneltilen eleştirilerin en başında yer almıştır. Tarih programlarında gerek 1924, gerekse 1927 yıllarında yapılan tüm bu düzenlemeler geçici ve ivedi olarak alınması gereken önlemler olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin tarih anlayışı her düzeydeki eğitim kurumları için 1931’den itibaren “Türk Tarih Tezi” ile yeni bir yola girmiş, bu döneme dek yapılmış olan bütün düzenlemeler “Türk Tarih Tezi” dönemi için bir hazırlık evresi olarak kalmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S: 2004)*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ALKAN, M. Ö. (2008). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), 9-84.
- ALKAN, M. Ö. (2006). “Resmî İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme” (Editörler: Bora, T. ve Gültekingil, M.), *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce 1: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.377-407.
- ANTEL, S. C. (1952). *Umumi Didaktik*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ASLAN, E. (1998). *Çağdaş Tarih Öğretiminin Yeri ve Sorunları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- ASLAN, E. (2010). “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim*, 35 (158), ss. 215-231.

- ASLAN, E. (2011).“Osmanlı’nın ‘Mekâtib-i İptidaiye’sinden Türkiye Cumhuriyeti’nin ‘İlk Mektepler’ine Geçişte Tarih Programlarında Değişim” *Atatürk Yolu*, 12 (48), ss.749-778.
- ASLAN, E. (2012-a). “Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem”, *Eğitim ve Bilim*, Cilt: 37, Sayı:164, Nisan 2012, ss.331-346.
- ASLAN, E. (2012-b). “İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöğretim Tarih Programlarında Değişim I: Orta Mektep”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2 Spring 2012, p.99-128
- AYAS, N. (1948). *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Tarihi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- AYTEKİN, H. (1991). *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AYTUNA, H. (1974). *Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- BAŞGÖZ, İ. (1995). *Türkiye’nin Eğitim Çıkması ve Atatürk: Sorunlar, Çözüm Aramaları, Uygulamalar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- BERKER, A. (1945), *Türkiye’de İlköğretim (1839-1908)*, Ankara.
- COPEAUX, E. (1998), *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- CİCİOĞLU, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- ÇAPA, M. (2002). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım, Sayı: 29-30, 39-55.
- ÇAPA, M. (2004). “Türkiye’de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 129, ss.80-87.
- ERGİN, O. (1977), *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt: 3-4, İstanbul: Eser Matbaası,
- ERGÜN, M. (1982), *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara.
- ERGÜN, M. (1996), *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ankara: Ocak Yayınları.
- ERSANLI, B. (2006), *İktidar ve Tarih: Türkiye’de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)*,2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- FORTNA, B. C. (2005), *Mekteb-i Hümayûn: Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde, İslâm Devlet ve Eğitim* (Çeviren: Pelin Sıral), İletişim Yayınları, İstanbul.
- KANSU, A. (1932).*Türkiye Maârif Tarihi (Bir Deneme): İkinci Kitap*, İstanbul.
- KARAL, E. Z. (1965). “Atatürk ve Tarih”, *Türk Dili (Atatürk 1881-1938)*, Sayı: 170, Kasım 1965.
- KOÇER, H. A. (1991), *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Maârif-i Umûmiye Nezâreti (1331), *Mekâtib-i Sultâniye Ders Müfredatı*”, İstanbul: Matbaâyı Amire.
- Maârif Vekâleti, (1340). *Lise Birinci Devre Müfredat Programı*, İstanbul: Matbaayı Amire.

- Maârif Vekâleti, (1927). *1340 Tarihli Orta Mektepler ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maârif Vekâleti.(1944), *Türkiye Cumhuriyeti Maârifi (1923-1943)*, Ankara: Maârif Matbaası.
- Mahmut C. (2002). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı* (Hazırlayanlar, Mustafa Ergun, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaşı ve H. Hüseyin Dilaver), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- SAĞLAM, Tevfik. (1990), *Nasıl Okudum*, İstanbul.
- SOMEL, A. S.(2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- YÜCEL, H. A. (1983). *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları

EK- 1: “1915 Mekâtib-i Sultânîye Müfredat Programı”nda Tarih: Devre-i Saniye

Târih-i Kadîm

Edebiyat Şubesi: Onuncu Sene (Haftada Bir Ders)

Mısır: Nil, Mısır kıt'ası ve ehemmiyeti. Mısır hükûmeti. Dîn: İlahlar, hürmet-i emvât. Âbidât, mabûdlar, mezârlar; sanâyî-i nefise; yazı. –Ahlâk ve âdât; Sanâyî'. – Âsâr-ı atıka keşfiyyâtı.

Keldanîler: Fırât ve Dicle. Keldanistan ve Asuriye kıt'aları. Keldanistan'ın bilâd-ı kadîmesi; Asurya, hükûmeti ve hükûmdarları, saraylar- Babil ve Ninova.- Dîn, sihribazlık, nücûm, yazı. - Âsâr-ı atıka keşfiyyâtı.

İbranîler: Filistin kıt'ası. Esbât-ı benî İsrâil. Hükâm. –İsrâiliyye ve Yahudîyye hükûmetleri. – Dîn, hey'et-i içtimâîyye.

Fenikeliler: Fenike kıt'ası; Şehirler. Dîn; tarz-ı hükûmet. - Sanâyî, ticâret, müstemlekât, Alfabe.

İranîler: İran kıt'ası. İran hükûmeti. Rivâyet-i kadîme. – din, tarz-ı idâre, âbidât. - Âsâr-ı atıka keşfiyyâtı.

Türkler: Türkistan ve Türkler; Hiyungnu ve Çinliler, rivâyet ve ananât-ı kadîme. – Oğuz Hân ve evlâdı; Ergenekon, lisân ve ırk, ahvâl-i içtimâîyye; Âhlak ve adât, Dîn ve itikâdiyât.

Yunanîler

Yunanistan: Yunan memâliki.

Yunanistanın evâil-i ahvâli: Truva ve Misen; ilinoizler,

Esâtîr: İlahlar, kahramanlar.

Isparta: Isparta kavmi, Hilotlar, Isparta terbiyesi, Likurg ve Kânûnları, krallar, senato, (eforte)ler, ordu.

Tiranlar: Argus, Korint.

Atina: Atina'nın ilk zamanları, Solon, Pisistaret, Klisten; (Arhont)ler, Eravpağ.

Yunan Müstemlekâtı: Asya, Bahr-i Sefid, Afrika, Sicilya, Büyük Yunanistan, Galya ve İspanya müstemlekâtı.

Kabl-el-milâd beşinci asıra kadar Yunan medenîyyeti: Ticâret ve sanâyî- nefise. –Şâirler, hakimler, dîn, âyîn, büyük ma'bedler. –Oyunlar.

Medye Muhârebeleri: İstîlâ, ordular, donanmalar.

Atinanın Tefavvuku: Atina ittifâkı, Isparta ile kati münasebat

Atinada Hâkimiyet-i Amme usûlü: Sınûf-ı içtimâîyye, terbiye, hayât-ı husûsiyye, âbiidât, şenlikler, tiyatrolar, meclis-i umûmîye ve muhâkeme, hatibler; Atina ticâreti.

Peloponnes Muhârebeleri: Malûmât-ı umûmîye; Atinanın zabtı.

Ispartanın Tefavvuku: Otuzlar, Sokrat, Anaziles.

(Teb)in Tefavvuku: Apeminondes.

Makedonyanın Tefevvuku: Filib, İskender-i Kebîr, Asya fütûhâtı. İskenderden sonra teşekkül iden hükûmetler. İskenderiye, Müze. Asya hükûmetleri. Şarkda Yunan medenîyyeti.

Yunanistanda son münâzaât: İttifâklar; Fütûhât.

Turkish Studies

Edebiyyat Şubesi Onbirinci Sene (Haftada Bir Ders)**Kuruûn-ı Evveli- Kurûn-ı Vustâ****1****Romalılar**

İtalya Kit'ası: Ahâlî-yi kadîme. – Etrüskler, mezârlar, dîn. Lâtinler.

Roma'nın ilk zamanları: Krallara ve Cumhûriyetin ilk zamânlarına aid rivâyet-i kadîme; Sınıf-ı ahâlî arasında münâzaât. Kavânin ve mevzûât hakkında ma'lûmât-ı mücmele.

Dîn: ilahlar, âyîn, heyet-i ruhban, hürmet-i mesken ve imaret.

Ordu: ihâz-ı askerî, esliha, ordudaki inzibât-ı askerî; zafer alayları, İtalyanın fethi [muhârebât hakkında tafsilât virilmeyecektir] Roma Yolları.

Bahr-i Sefîd Havzasının Fethi: Roma Siyâseti, Roma Harbi; Makedonya, Kartaca, İspanya, Cenubî Galya.

Netayic-i Fütûhât: Yunan ulûm ve edebiyatının te'sîrâtı, İsciپیون ve Katon. - Tebeddül-ü ahlâk ve âdât. Mesken, libâs, talim, oyunlar. – Tebeddülât-ı mezhebîye: hayât-ı manevîye, ahlâk. Tebeddülât-ı içtimâîye: sınıf-ı mutavassıtın ortadan kalkması, (Kilyent)ler; zâdegân, şövalyeler, (pleb)ler, esirler.

Hayat-ı Siyâsiye: Hükkâm, senato, senatonun bir celse, meclis-i umûmiyye ve intihâbât.

İdâre-i Vilâyet: Akvâm-ı mağlube, prokonsüller, (Publiken)ler. (Grek)ler

Mariyus ve Silla. Harb-i içtimâî, harb-i dâhilî (Silla)nın nef'i ve müsadere cezâları ve kânûnları.

Pompe: İspartaküs; Şarkda muhârebât; Katilina.

Sezâr: Fütûhât.

Cumhûriyetin Hitâmı: Kânûn [devtin]; Farsale; Sezârın diktatörlüğü; Triumvira; Akçivam.

August: Hükûmet ve mezheb teşkilâtı, Apoteios, idâre-i vilâyât, müstemlekât, hudûd orduları.-

Edebîyyât ve sanâyi- nefîse; âbidât, ticâret.

İmparatorlar: August âilesi, Pretoriyenler, isyânlar ve muhârebeler, Floviyenler, Antoninler, Roma sulhü.

Kabl-el-milâd üçüncü asırda Roma İmparatorluğu: Süvâriker; igtîşâş ve istilâlar, Diyokletiyân.

İmparatorluk devrinden Roma medenîyyeti: Roma hayâtı; Pompei; tiyatrolar, mektepler, ahlâk ve âdât, Aristokrâsi, sınıf-ı sefilîyye, esirler, cemiyetler.

Roma Hukûku: Âile, hakk-ı tasarruf, usûl-i muhâkemât.

Hristiyanlık: Kilîsânın evâil-i ahvâli, mezalim, Konstanîn, kilîsa teşkilâtı.

İmparatorluğun son zamânları: Jülüyan; putperesliğin ilgâsı. İmparatorluğun teşkilâtı cedîdesi, Roma ve Konstantîniyye, saray, memûrîn, (korneliye)ler, müsta'merler, orduda barbarlar; Garb İmparatorluğunun inkırâzı, barbar hükûmetleri hakkında ma'lûmât-ı mücmele.

Şark İmparatorluğu: imparatorlar, sülâler, saray, hükûmet, kavânîn. Ordu, dîn, ihtilâfat ve münâzaât-ı dînîyye, Bizans İmparatorluğunun devlet-i Osmannîyye ile münâsebâtı, Bizans sanâyi ve âsar-ı mi'mârîyyesi.

İslâvlar: İslâvlar, Çehler, Lehliler, Sırbılar ve Hırvâtlar, Ruslar, Bulgârlar, Macârlar.

Türkler: Türkler ve İslâmiyyet, Türklerle Arabların münâsebâtı, Temuçin, Cengiz Hânın Şark ve Garb seferleri, Cengizin halefleri, Moğol medenîyyeti. – Mâverâ-ün-nehr, Timûr hükûmeti, Timûr ve Osmanlılar, Mâverâ-ün-nehr, medenîyyeti.

İrâniler: İskender-i Kebîrden sonra İrân; Eşkâniyan, Selefkiyân ve Romalılar; İrân ve Ermenistan; Sâsâniyan bu sülâlenin meşhûr hükûmdârları, Nevşîrvân Hüsrev, İrâniler ve İslâmiyyet, medenîyyet.

Edebiyyat Şubesi Onikinci Sene (Haftada Bir Ders)**Târih-i İslâm****1****Kabl-el İslâm Arablar**

Arabistan, iklim ve mahsûlât, sekîne-i kadîme, Yemen medenîyyeti, Himyerîler, Nabâtîler, Amâlike, Hicâz, Kâbeli, Kureyş, dîn, ahlâk ve âdât, medenîyyet, şiir ve belâgat.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

2

Asr-ı sâdet

Abdülmuttalib, vekâ-i fil, velâdet-i seniyye-i peygamber, bi'set-i Muhammediye, Hicret-i Nebeviyye, Bedir, Uhud, Hendek harbleri gazaveleri; Hudeybiye Musâlahası, sefer-i benî, İslâmiyetin zuhûru sıralarında Romalılar ile İrâniler, Romalılar ile ilk Muhârebe, Mekke-i Mükerreremenin fethi; Tebük gazavesi, irtihâl-i benî; dîn-i İslâmın kabâil-i geb arasında vukua getirdiği tebeddülât.

3

Hulefâ-i Raşidin Devri

Mesele-i Hilâfet, Hazret-i Ebu Bekirin Hilâfeti, mütenebbîler ve mürteddler, cem'-i Kur'an, İrân ve Bîzans ile muhârebe. – Hilâfet-i Hazret-i Ömer; Sûrye, Filistîn ve Mısır fütûhatı; İrân seferleri, Hazret-i Ömerin şehâdeti, siyer ve menâkıbı. - Hazret-i Osmanın Hilâfet-i, fütûhat, tarz-ı idâre, fettân-ı dâhiliye, vekâ-i şehâdeti -Hazret-i Âli'nin Hilâfet-i, ihtilâfât: Cemel, Sıffîn ve Hakemeyn vakiâları, haricîler; Hazret-i Âli'nin şehâdeti, siyer ve menâkıbı, Hilâfeti Hazret-i Hasan. – Ümmehât-ı mü'minîn, Evlâd-ı Resûl, aşere-i mübeşşere, Kibâr-ı Ashâb-ı Kirâm. - Hulefâ-i Raşidin devrinde siyâse-i dâhiliyye, tarz-ı idâre, umûr-ı adlîyye, umûr-ı askerîyye, hayât-i içtimâîyye

4

Devlet-i Emeviyye

Hazret-i Muâviyenin Hilâfi, fettân-ı dâhiliye, Hazret-i Muâviyenin siyâseti, Afrika seferleri, Şark fütûhâtı, Yezîdin veliahtlığı mes'elesi, Hazret-i Hüseyin ve Vak'a-i Kerbala, Vak'a-i Kerbelanın te'sîrleri, Yezîdin devrinde fütûhât, Ukbe bin Nâfi, Abdüh bin Zübeyrin şehâdeti, Zât-ün-nitâkayn Esmâ, ibn-ül-şat, Abd-ül-melikîn siyâseti ve idâresi, Birinci Velid zamânında Afrika ve İspanya fütûhâtı, Fransaya tecâvüz, Şark seferleri; bu fütûhâtta İslâm ordularına kumanda iden, Tarık ile Musa, Emir Kuteybe, Müslime, Mehmet bin Kâsım; Süleymanın zamân-ı Hilâfeti ve serdarlar hakkındaki ma'lûmâtı, Konstantiniye Muhâsarası, Emir bin Abd-ül-azizin idâre-i adlînesi, müşârün-ilyehin bazı menâkıbı; Yezîd-i Sâni zamânında el malib, mir-i şimah Fransada Tuluz Muhâsarası, Hişâmın zamânı hilâfetinde Fransa ve Türkistan muhârebâtı, Abd-ur-rahman-el Gafikî, Battal Gazi, Hişâm'ın vefâtından sonra devlet-i Emeviyyenin hudûdu; Evlad-ı Ali-el Abbas, Hilâfet ve İmâmet mes'elesinde İhtilâfât, Mervân-ı Sâni zamaânındaki iğtişâsât; Ebu Müslîm, İbrâhîm-el Abbas, Ebu-el Abbas Abduh, Zap Muhârebesi, devlet-i Emeviyyenin inkırâzı, Emevî hanedanının sükûtu esbâbı, - Emevîler zamânında hükûmet, tarz-ı idâre, menâbi-i vâridât, hidemat-ı askerîyye, hayât-ı içtimâîyye, âdât, Halife sıraları, mûsîki.

5

Devlet-i Abbâsiyye

Sefahat-ı Zeman idaresi, Mensur'un Hilâfeti, Abduh bin Mansur, Ebumüslim, endülüste devlet-i Emeviyye'nin te'sîsi, Bağdad, İmam-ı Azam Hazretleri, İsmâîliyye fırkasının menşei, Evlâd-ı Hüseyin, Mehdî'nin tarz-ı idâresi, mugnî, Romalılarla Muhârebe, Hâdi ve Harun-er Reşîd, devr-i saltanatı, veliahdlık mes'elesi, İmâm Musa Kâzım, Bermekîler, Emin ve Memun, imame-i Alevîyye, iğtişâsât-ı dâhiliyye, Beni Tâhir hükûmeti, bâbân, Memmun zamanında terakkîyât-ı fikrîyye, Mutassım, Türk Asker-i hassası, pâyitahtın tebeddülü, devlet-i Abbâsiyyenin inhitâtı, Son Halife-i Abbâsiyye, emîr-ül-ümerâlar, pâyitaht ahvâli, vilâyat ahvâli, tavâif-i mülûk, devlet-i Abbâsiyye'nin inkırâzı, Bağdâdın sükûtu, medenîyyeti İslâmiyyenin tahrîbi, Mısır'da halife-i Abbâsiyye.- Hilafetin sûreti intihâbı, veliahd tayini, biat, memun zamanında idare-i devlet, idâre-i merkezîyye, vilâyet, zirâat, sanâyi', umûr-ı mâliyye, teşkilâtı askerîyye, Bağdâd şehri, halife sarayları, hayât-ı içtimâîyye, mûsîki, edebîyyat, felsefe, ulûm ve fûnûn, keşfiyât-ı Arabîyye, Tarık ve Mezhebler.

Turkish Studies

6

Endülüs

Endülüsde idâre-i İslâmîyye, Devlet-i Emevîyyenin teşekkülü, Şarلمانın İspanyaya hücumu, Hişâmın idâresi, Kurtuba câmi', Abd-ür-rahman-ı Sâni, İspanya Hristiyanlarının ahvâli, Arabların Avrupaya tecâvüzleri, Abd-ür-rahman-ı Sâlis devri, Medinet-üz-zehra, Hakem-i Sâni zamânında refah ve saâdet, terâkkî-i maârif, iğtişâşât-ı dâhîliye, devlet-i Emevîyyenin inhitâtı, Tavâif-i Mülûk, Merâbeddin ve Mühiddîn'in idâreleri, Benî Ahmer, Gıranâta devleti, Elhamrâ, İspanya Hristiyanlarıyla son muhârebeler, Endülüs devlet-i İslâmîyyesinin inkırâzı, müslûmânların tard ve ihrâcı.- Endülüs şehirleri, sanâyi', ulûm ve fûnûn, ahvâl-i içtimâîyye, Endülüs medenîyyetinin Avrupaya te'siri.

7

Tavâif-i Mülûk

Tavâif-i Mülûk un esbâb ve sûret-i teşekkülü; Afrikada Merâbeddin, Muhiddîn, Benî Agleb, Benî Tulun, Fâtımîyyun, El Eyyüb; Asyada Benî Tâhir, Benî Leys, Benî Sâmân, Benî Hamdân, El Büveyh, El Sebüktekîn, Selçukîye, Harzemşâhân, Atabeyân, Batmîyye-i İsmâîliyye hükûmetleri.

8

Ehl-i Salib Seferleri

Esbab-ı zuhûru, Kılmermon Meclis-i rûhânîyyesi, birinci sefer, Kılıç Arslan, Kudüsün zabtı, Kudüs Krallığı, sultan Nûreddîn İkinci sefer, Sultan Rükneddîn Mesûd, Selâhâddin-i Eyyubî, Kudüsün istirdâdı, üçüncü sefer, İkinci Kılıç Arslan, Akkâ Muhâsarası, üçüncü seferin netîcesi, Selâhâddinden sonra Devlet-i Eyyubîyye, dördüncü Ehl-i Sâlib ve Kostantiniyye, Lâtîn İmparatorluğu, beşinci sefer, Mısır Hücûm, Mâlik Kemal, Altıncı sefer, Kudüsün iâdesi, Hârezmîlerin Sûriyyeye vürûdları, Kudüsün istirdâdı, yedinci ve sekizinci seferler, Frank hükûmetinin inkırâzı, Ehl-i Salib seferlerinin netâyic-i ticâriyye, sanâyi ve ilmîyyesi, şövalyeler.

9

Medenîyyet-i İslâmîye

Kurûn-ı Vustâda Şark ve Garb âlimleri, umûr-u medenîyye ve adlîyyede fırkalar, idâre-i memâlikde fırkalar, uhuvvet-i İslâmîyye, Lisân-ı Arabî ve Lâtîncenin ehemmiyyeti. -Tefsîr, Hadîs, imâme-i müctehidîn ve Fıkıh, Kelâm, Hikmet, Tasavvuf, Sarf ve Nahv, Lügat, Belâgat, Eş'ar ve Edbîyyât, Târîh, Coğrafya, Riyazîyyât, Tıb, Zirâat, Sanâyi' Ticâret, Mi'mârî. Arabesk. -İslâmîyyenin ehemmiyeti, Şark ve Garb âlemleri arasındaki farklar; ulûm ve Fûnûn. Kurûn-ı Vustâda Avrupa medenîyyetine bir nazar: Eskolastik, Eş'ar, Âsâr-ı medenîyye.

Târîh**Devre-i Sâniye****Fûnûn ve Edebîyyât Şubeleri Onuncu Sınıf (Haftada İki Saat)**

1

Târîh-i Osmânî

Bidâyet teessüsünden İstanbul'un fethine kadar Devlet-i Osmanîyyenin Teşkilâtı mülkiyyesi: Padişahlar, idâre-i merkezîyye, idâre-i eyâlet, umûr-i mâliyye.

İstanbulun fethi. Bu târîhde Avrupa, Asya devletleri ve Şimalî Afrika hakkında ma'lûmât. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultân Mehmedin Fütûhâtı: Sırbistan, Mora, Adlar, Arnavudluk, Trabzon, Eflâk, Bosna, Venedik, Karaman, Uzun Hasan, Kırım Seferleri. Akınlar. Belgrad ve Rus. Fatihin teşkilâtı mülkiyyesi. Halil, Mahmud ve Gedik Ahmed Paşalar.

Sultân Bayezîd-i sâninin cülûsu. Cem Sultan, Papa ve Sekizinci Şarl. Mısır ile ihtilâf. Benî Ahmer devleti. Akınlar. Rusya ile münasebât. Venedik Seferi. İrânda devlet-i Safevîyye. Şehzâdegân ahvâli. Sultân Süleymanın cülûsu. İrân ve seferleri. Yâvûz Sultân Selimin hidematı. Zamânındaki ricâl-i devlet, Mevlâna

Turkish Studies

Âli Cemâli. Üçüncü Kurûn-ı hicriyyede Avrupa ve Asya. Sultân Süleyman Kânûnu. Belgrad ve Rodosun fethi. Venedik ile akd olunan muâhedenâme (928). İbrâhîm Paşa. Hain Ahmed Paşa. Şarlken ve Birinci Fransuva. Mohaç Seferi, Budinin fethi. Jan Zapolya. Viyana muhâsarası. Avusturya sefirleriyle İbrâhîm Paşanın müzâkerâtı. Alman sefer-i hümâyûnu. Musâliha müzâkerâtı. Irak seferi. İskender Çelebi; İbrâhîm Paşanın katli. Barbaros Hayreddin Paşa. Venedik ile muârebe. Preveze muhârebesi. musâliha. 928, 950 Sefer-i Hümâyûnları. Şarlken ve Ferdinand ile musâliha. İrân sefer-i Hümâyûnları, Şehzâde Sultân Mustafa. Temeşvârın fethi eğrinin muhâsarası. Şehzâde Sultân Bâyezîd. Zigetvar Seferi ve Sultan Süleymânın irtihâli. Sultân Süleymân devrinin ricâl-i meşhûresi; İbn-i Kemâl, Rüstem Paşa, Ebussuud Efendi, Hâdım Süleymân Paşa. Esfâr-ı ticâriyye: Hayreddin Paşanın Akdeniz seferleri; Fransız donanmasıyla tevhid harekâtı. Cerbe muhârebesi, Piyâle Paşa, Turgud Reîs; Hindistan seferleri.

Sultân Süleyman devrinin münâsebât-ı hârbiyyesi ve muâhedât-ı nokta-i nazarından ehemmiyyeti. Sultân Selim-i Sâninin sûret-i cülûsu, Kıbrısın fethi, Venedik muhârebesi, Kılıç Ali Paşa, musâliha. Düvel-i Garbiyye ile münâsebâtımız; Lehistan ve Rusya; Sokullunun icrâât ve tasvirâtı. Sultan Murad-ı Sâlis. Harem-i Hümâyûn. Vâdi-i sebil vak'ası. İrân seferi, Sokullunun şehâdeti. İrân ve Avusturya seferleri. Zitvatorok muâhedeşi. Ferhâd ve Nasûh Paşa musâlihaları. Celâlî Eşkîyası. Usûl-i verâset-i saltanat.

Sultân Osman-ı Sâninin icrââtı. Lehistan seferi. İsyân. Vakai'shâdet. Sultan Mustafanın ikinci def'a cülûsunda İstanbul ve vilâyat-ı ahvâli. Sultân Murâd-ı Râbi. İcrâât-ı şedîdesi. Revan ve Bağdâd seferleri. Sultân İbrahim devrinde siyâset-i idâre. Girid seferi.

Esbâb-ı inhitât: Padişâhlar, şehzâdegân, ricâl-i devlet, umûr-u mâliyye, tarîk-i ilmîyye, teşkilât-ı askerîyyede suüstimalât.

Mehmed-i Râbinin evâili saltanatındaki igtîşâât. Kösem ve Terhan Sultânlar. Köprülüler devri. Ahvâl-i dâhiliyye. Avrupa devletleriyle münâsebât. Sengator muhârebesi, Vasvar Muâhedenamesi, Giridin ikmâl-i fethi. Viyana'nın ikinci muhâsarası. Devlet-i Osmanîyye aleyhine ittifâk, zâyîât-ı mülkîyye. Mehmed-i Râbinin halli. igtîşâât-ı dâhiliyye. Köprülüler devrinde Fâzıl Mustafa Paşa. Sultan Mustafa-yı Sâninin Avusturya seferleri. Amcazâde Hüseyin Paşa. Katlofça Muâhedeşi.

2

17. Asr-ı Milâdî Nihâyetine Kadar Avrupa

15. Asr-ı Milâdî nihâyetinde Fransa, İngiltere, Almanya, İspanya, İtalya.

Avrupa siyâseti: Şarlken imparatorluğu.

Keşfiyyâtı ticâriyye ve tessüsü müstemlekât. Terakkî-i ticâriyye, bahârât, zî-kıymet-i maâdin. Rönesans. Reforma. Mezheb muhârebeleri.

İngiltere: Elizabet. İspanya muhârebâtı. Donanma. Istuvartlar (stuartlar). 1248 İnkılâbı, Kromvel, 1288 İnkılâbı. Kraliyet-i müttehîde.

Fransa: 15. Asr-ı Milâdî evâsıtında Hükümet, ahvâl-i içtimâiyye. Münâzaât-ı dâhiliyye. Dördüncü Hanri. Nant Fermânı. Rişliyo, Mazaren. Frond. 14. Lui. Kolber. Umûr-ı mezhebîyye. Siyaset-i hâriciyye. Heyet-i içtimâiyye.

15. Asırda Avusturya ve Macaristan, İsveç, Norveç, Rusya, Lehistan.

Fünûn ve Edebîyyât Şubeleri Onbirinci Sene (Haftada İki Saat)

Târih-i Osmânî

Karlofça Muâhedesinden sonra devlet-i Osmânîyye. Edirne Vak'ası. Sultan Ahmed-i Sâlis devri. Damad İbrahim Paşa. Büyük Petro ve 12. Şarl. Büyük Petronun Memâlik-i Osmânîyye hakkındaki siyâseti, Prut Muzafferîyyeti ve Muâhedeşi. Boğdan ve Eflak emâretleri. Karadâğ. Morada Venedik idâresi. Şehid Ali Paşa. Moranın istirdâdı. Avusturya Seferi. Zâyîât. Pasarofça Muâhedeşi.

Turkish Studies

Rusyanın Lehistan ve Kafkasyada ta'kîb eylediği siyâset. İrân seferi. Nâdir Şah. İsyân. Sultan Mahmud-u evvelin cülûsu. İrân muhârebâtı ve musâlaha. 1148 Seferini intac iden ahvâl. Rusya, Avusturya ve Fransa siyâsetleri. Belgrad muâhedenâmesi. 1153 Kapitülasyonu.

Koca Râgîb Paşa. Sultan Mustafa-i Sâlis. Rusyanın Lehistana müdâhalesi. 1182 Seferi. Bu seferde ordularımızın ahvâli. Eflak ve Boğdanın işgâli. Mora ve Karadâğ. Çeşme vaka'sı. Kırım cihetinde harekât-ı askerîyye. Müzâkerât-ı sulhiyye. Küçük Kaynarca muâhedesi. Lehistanın birinci taksîmi.

İslâhat-ı dâhilîye ve askerîyye teşebbüsâtı. Küçük Kaynarca Muâhedenâmesinden sonra Kırımın ahvâli. Şahingiray. Aynalı Kavak Tenkihnâmesi. Rusya tarafından Kırımın işgali. Avusturya ve Rusya ittifâkı. Rusya ile ihtilâfât. 1201 seferi. Rusya ve Avusturya cephesindeki muhârebât. Sultân Selîm-i Sâlisin cülûsu. Ahvâli askerîyye ve mâliye. Prusya ile ittifâk. Zıştovi muâhedesi. Yaş Muâhedesi.

Napolyon Bonapart ve Devlet-i Osmânîyye. Mısırın istilâsı. İngiltere ve Rusya ile ittifâk. Akka, Cezzâr Ahmed Paşa. Bonapartın Mısırdan Azimetî. Mısırın istirdâdı Fransa ile Müsâlâha. Devlet-i Osmânîyye- Fransanın münâsebât-ı dostânesi Rusyanın siyâseti. Sebastiyani.

Rusların tecâvüzü. İlân-ı Harb. İngiltere donanmasının İstanbul'a vürûdu. Rusya seferi.

Sultân Selîm-i Sâlis zamanında ıslâhat ve teceddüdât, Nizâm-ı Cedîd; İhtilâl; Sultân Selîmin halli. Sultân Mustafa-yı Râbi devri. Rusçuk yârânı. Alemdar Mustaf Paşa. Sultân Selîmin Şehâdeti. Sultan Mahmud-u Sâninin cülûsu. Ayân ve hanedanlar. Sekbân-ı Cedîd teşkilâtı. Alemdâr Vaka'ası. Tilsit ve Erfurd Mülâkâtları. Ahvâl-i harbiye. Müzâkerât-ı sulhiyye. Bükreş Muâhedesi.

2

Avrupa

Fransa: on beşinci Lui; Buhrân-ı Millî. 1780'da hükûmet ve ahvâl-i içtimâîyye. Etejenaro. Konstituvanet. 1791 Kânûn-ı Esâsîsi. Asamble Lejislatiyo. Cumhuriyet. Konvânsiyon. Hükûmet-i ihtilâlîyye. Dîrektûvâr. İnkılâb ordularıyla Avrupa arasında muhârebât. Konsûla; İmparatorluk. Napolyonun siyâset-i hâricîyyesi; Muhârebât-ı meşhûrası. İttifâk-ı Umûmî. Fransanın İstilâsı. İlk Restorasyon. Yüz gün. Vâterlo. Paris Muâhedâtı.

18. Asırda İngiltere: Usûl-i meşveret. Kânûn-ı Esâsî tadilâtı.

18. Asırda Rusya: büyük Petronun ıslâhatı. İkinci Katerinin Hükûmeti.

17 ve 18. Asırda Prusya: Grandoliktivar. Birinci Frederik Wilhelm. İkinci Frederik

18. Asırda Avusturya: Pragmatik. Maria Terez. İkinci Jozef.

18. Asırda Lehistan Ahvâli.

Müstemlekât Siyâseti: On sekizinci asırda Amerika, Hindistan; Amerika Hükûmet-i Müttehîdesinin teşkîli.

17. Asırda heye't-i içtimâîyye, ulûm ve fûnûn, edebîyyat, efkâr-ı felsefîyye ve iktisadîyye.

Fünûn ve Edebîyyat Şubeleri On ikinci sene (Haftada 2 saat)

1

Târîh-i Osmânî

Sultân Mahmûd-u Sâninin cülûsunda ahvâl-i dâhilîyyenin vehâmet; Vehâbîler; Balkan Akvâmı, Eflâk ve Boğdan, Tepedelenli Ali Paşa, Hâlet Efendi, Rumların isyânı, Avrupa devletlerinin Müdâhalesi; Nâvârin, Rusya seferi, Edirne Muâhedesi. Bu Muâhededen sonra Yunanistan, Eflâk ve Boğdan, Vaka'ay-ı Hayriyye.

İslâhât Teşebbüsâtı, teşkilât-ı Mülkîyye ve idârîye, Bağdad ahvâli, İşkodralı Mustafa Paşa, Garp Ocakları Mehmed Ali Paşanın Vâlîliği, isyânı, Avrupa Devletlerinin tavassûtu Hünkâr İskelesi Muâhedesi, tekrar harb.

Sultân Abdülhamîdin cülûsu, Reşid Paşa, Tanzîmât-ı Hayrîyye, Londra Muâhedenâmesi, Mısır meslesinin halli, Mehmed Ali Paşadan sonra Mısır, İslâhât ve deceddüdât, Rusya ile ihtilâf, İngiltere ve Fransanın Muâvenetleri, Kırım Muhârebesi, Paris Muâhedesi, ıslâhât fermânı.

Devr-i Safâhat, Rusyanın siyâseti, Rûm ili siyâseti, Rûm ili ve Girid isyânları, Sûriye vaka'ası, Sultân Abdülazizin cülûsu.

Sultân Abdülazizin evvel-i slatanâtında Sırbistan, Karadağ, Girid meseleleri. Avrupa seyâhati, Bulgar Aksar hilâfının te'sisi, ıslâhât, Girid imtiyâzât-ı, Ali Paşanın efkâr-ı siyâsiyesi, Londra Protokolü, Mahmud Nedim Paşa.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Mısır hidiviyeti, Reştâd mülâkatı. Hersek, Bulgaristan, Sırbistan vekâyı, umur-ı millîye. Adâlet Fermânı, Andras Layihâsı, Berlin Memorândumu, efkâr-ı inkılâbperverâne, Sultân Abdülazizin cülûsu
Sultân Murad-ı Hâms devrinde Rûm ili veka'yı, Sultân Abdülmecid-i Sânînin cülûsu ve mesleği. Sırbistan ve Karadağ Muhârebâtı, Rusyanın müdâhalesi, İstanbul Konferansı, Kânûn-ı Esâsî ve Meclis-i Mebûsan. Londra Protokolü, 1293 Rusya Seferi, Plevne, müzâkerât-ı sulhîyye, Ayastefanos muâhede. İngiltere ile ittifâk. Suâvi Vaka'ası. Berlin Muâhede, Berlin Muâhedesinden sonra Bulgaristan ve Rûm ili şarkî. Tunus, Mısır. Islâhât. Duyûn-u Umûmiye. Girid Muhtâriyyeti ve Yunan seferi. İstibdad-ı idâre, hürriyet mücâhedeleri, inkılâb, Sultân Abdülmecid-i Sânînin cülûsu. Bulgaristan istiklâlî Bosna ve Hersekin Avusturyaya ilhâkı, Trablus Muhârebesi Bükreş ve İstanbul Muâhedeleri, Harb-i Umûmî, Kapütilyasyonların ilgası.

2

Avrupa

Viyana Kongresi ve bu kongreden sonra Avrupa; Hükûmet-i mutlâkıyye; Kongreler, müdahâleler.
Fransa: Restorasyon, 1830 inklâbı, Lui Filip Hükûmeti. 1848 inklâbı İmparatorluk, Almanya ve Fransa Muhârebesi, 1870'den sonra Fransa.
İngiltere: 1832 islâhâtı, hükûmet-i amme usûlini mûid islâhat, İrlanda.
Muhârebât-ı Millîye: İtalya ittihadı, Alman ittihadı, Almanya İmparatorluğunu teşkilinden sonra siyâset-i dâhiliyye ve Hâriciyye; Balkan hükûmetlerinin te'sisi Balkanlarda Avrupa siyâseti
Avusturya ve Macaristan: Milliyet manzaraları.
Rusya: Lehistan, İkinci Aleksandrın islâhâtı, serf usûlünün ilgası.
Sanâyi ve ticâretde vukuâ gelen tebeddülât. Buhar; elektrik, sanaâyî-i azîme; Beyn-el milel münâsebâtın tevsi
Afrikada Avrupa Devletleri: Cezâyir, Tunus, Mısır, Fas. Afrikanın taksîmi. Berlin Mukavelenâmesi.
Asyada Avrupa devletleri: Asyada Rusya, İngiltere, Fransa. Aksây-ı Şark: Japonya ve Çin-İrân, Afganistan.
Amerika. Amerikada Lâtin hükûmetleri. Hükûmet-i Müttehîde.
Medeniyet-i Hâzıra: Sulh-ı mesâlih, ittifâklar, menâfi-i iktisadîyenin ehemmiyyeti, Emperyalizm. Hürriyet-i mezhebîyye, hükûmet-i amme usûlü,
1914 Harb-i Umûmî

EK- 2: "1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"nda Tarih:

Dördüncü Sınıf (Haftada 2 Saat)

1-Tarih-i Kadim

Eski şark milletleri: Mısırlılar, Keldanî, Asurîler, Fenikeliler, Hititliler, İranlılar, İbrânîler, hakkında şu suretle izâhât verilecektir:

Memleket: Bu milletlerin menşe'-i ve irkî mahiyetleri. Âsâr-ı atîka keşfiyyât-ı ve bu keşiflerin neticesine göre, tarihlerinin umûmî hatları.

Medeniyetleri: Din, içtimâî, teşkilât, hükûmet teşkilâtı ve ordu, hükûmetler ve saray, zirâât, sanâyi' ve ticâret, sanâyi'-i nefîse, yazı.

A- Yunanlılar (Adalar Denizi Medeniyeti)

Yunanistan hakkında ma'lûmât-ı coğrafiye, eski devirler, Turuva ve Misen

Esâtîr: İlâhlar ve kahramanlar.

Isparta: Ahâlî, terbiye ve sâire müessesat. Tiranlar

Atina: Atinanın ilk devirleri.

Yunan Kolonileri: Asya'da Kara Deniz sâhilinde, Afrika'da, Sicilya'da, Galya ve İspanya'da.

Beşinci Asra kadar Medeniyet: Ticâret ve sanâyi', edebiyât, dîn ve mezhep, büyük ma'bedler ve oyunlar. Meydan muhârebeleri, Atina İmparatorluğu'nun teşekkülü, Isparta ile Atina mücâdelâtı, Atina Demokrasisi

Turkish Studies

Peloponez Muhârebeleri: Isparta tefevvuku, Teb tefevvuku, Makedonya tefevvuku (İskender-i kebîr, Asya'nın fethi).

Yunan krallıklarının te'sisi: İskenderiye; Asya krallıkları, şarkda Yunan medenîyeti. Yunanistan'da son mücâdelât; İttifâklar ve fütûhât.

B- Romalılar

İtalya hakkında ma'lûmât-ı coğrafiye. Eski sâkine, Etrüskler; mezarları; dîn. Latinler.

Romanın ilk zamanları. Krallar ve Cumhuriyetin ilk zamanlarına ait menâkıblar; Sınıf mücâdelâtı, müessesâtın mücmel tâvîfi.

Dîn. Mabudlar; dînî âyinler, ruhbân, ocak ve ulûlara hürmet. Roma ordusu hakkında umûmî ma'lûmât. İtalya fütûhâtı Romada yollar.

Bahr-i Sefid havzasının fethi. Ta' kib olunan siyâset ve yapılan muhârebâtın evsâf-ı mümeyyezesi. Makedonya, Kartaca, İspanya, Cenubî Galya.

Fütûhâtın netâyici. Yunan te'sirâtının başlaması; Sipyon ve Katon. Âdâtın tahvîli; kıyâfet, yemek oyunları.

Dinde tahvîl; hayât, ahlâk.

İçtimâî tahvîlât; mutavassıt sınıfın Avrupa'dan kalkması, Kliyentler, asilzâdegân, şövalyeler, Pleb ve üserâ'.

Siyâsi hayât; hâkimler, Pensörler, sena, meclis, intihâbat. Eyâletlerin idaresi, mahkûm kavimler; Perukonsuller, Poblîkenler, Grekler, zirâî kanûnlar.

Marius ve Silla; içtimâî muhârebât, dâhili muhârebât, Silla Kanunu.

Pompei, Spartaküs, Şark hârbleri, Katilina.

Sezar, Galya kıtasının fethi.

Cumhuriyetin nihâyeti.

Augustus, hükûmet teşkilâtı ve mezheb, eyâlet idâresi.

Koloniler, serr-hadd orduları. Edebiyyât ve san'at.

Âbideler, ticâret.

İmparatorlar.

Üçüncü asırda Roma imparatorları

İmparatorluk devrinde Roma medenîyeti.

Roma Hukuku.

Hristiyanlık, iptidâî kilise.

Konstantin. Hristiyanlığın galebesi, kilise teşkilâtı.

İmparatorluğun son zamanları, putperesliğin ilga'sı, yeni imparatorluk teşkilâtı, Roma ve İstanbul, saray, me'mûrîn, ordudaki barbarlar.

Kurun-u Vustâ

Barbarlar: Hunlar, Slavlar ve Cermenler.

Cermenler hakkında umûmî ma'lûmât.

İmparatorlukta Cermenlerin yerleşmesi, Ostrogotlar ve Franklar.

Angl ve Saksonlar, Cermenlerin tensîri.

Golova ve Franklar, İmparatorluğun yeniden te'sisi.

Şarlman, İmparatorluğun inkisâmı.

Yeni barbar istilâ'ları ve netâyici.

Kurûn-ı Vustada Avrupa, hükûmetleri, Fransa, Kapet ve Valuva hanedânları.

İngilterede Norman İstilâ'sı, Büyük Şart ve Parlamento.

Almanya: Büyük Otto, Frederik Barbaros.

Fetret devri, Papa ve İmparatorluk mücâdelâtı safahâtı.

Bizans İmparatorluğu (1453)'e kadar (daha ziyade medenîyyet nokt-i nazârından tedkik olunacaktır).

Ehl-i Salib Muhârebâtı, esbâb ve netâyici.

Yüz Sene Muhârebeleri, esbâb ve netâyici.

Kurun-u vustada Avrupa Medeniyeti: Muhtelif memleketlerde hükûmet teşkilâtı, içtimâî ve dînî hayât, içtimâî sınıflar ve kilise, dar-ül-fünûn, şehirler ve köyler, zirâât, sanâyi' ve ticâret, kurun-u vustada mimari, Romen ve gotik tarzları, kıyâfet ve silahlar.

Turkish Studies

(13, 14 ve 15. Asırlarda Türkler: Devre-i evveli için çizilen çerçeve dâhilinde ve Avrupa ile münâsebatımız nokta-i nazarından gösterilecektir.)

Beşinci Sınıf (Haftada 2 Saat)

Kurûn-ı Cedîde

I

Avrupa Târîhi

On beşinci asır sonlarına doğru Avrupa'ya umûmî nazar.

Deniz keşifleri ve netâyici; müstemlekeler, ticâret yolları, bahârât, kıymetli ma'denler.

Rönesans; muhtelif memleketlerde Rönesans, artistler, humanistler, muharrirler.

On altıncı asrın ilk nısfında Avrupa'nın siyâsi vaz'iyeti: Fransa ve Avusturya hanedânları arasında rekabet, Şarlken İmparatorluğu, Birinci Fransuva, İtalya Muhârebeleri, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa içlerine müdâhalesi.

On altıncı Asırda dînî hareketler: Reform, Luter ve Kalven, Protestanlık ve muhtelif şekilleri, Katolik reformu, Tarent Konsili, Cizvitler.

Mezheb muhârebeleri: Muhtelif memleketlerde mezheb muhârebelerinin geçirdiği safhalar, Sen Bartelmi Gecesi, Dördüncü Henri, Nant Fermanı, İkinci Flip'in ta'kib ettiği siyâset ve onun zaman-ı saltanatı. İspanya'nın ifâ ettiği rol; Flemenk'te isyân ve (muhtar eyâletler) in teşkîli.

Elizabet zamanında İngiltere: İngiltere ve İspanya rekabeti ve neticesi, İspanyanın za'fa ducâr olması, Elizabet devrinde İngiltere'nin umûmî zamanı,

Fransada Mutlakıyyet: Rişiyö Mezarón, Lafrond ve hükûmdarlığın kat'i zaferi.

On yedinci asrın ilk nısfında Avrupanın siyâsi vaz'iyeti: Almanya'da imparatorun dâhilî siyâseti, otuz sene muhârebeleri, bu muhârebelerin umûmî evsâfi ve muhtelif safhaları, ordular, Vastfelya (1648) ve Pirene (1659) muhârebeleri, netice.

On yedinci Asırda (müttehid eyâletler): Etejenero; statüder, ticâret şirketleri, hayât-ı fikriye.

On yedinci asırda İngiltere: Stuartlar, mutlakıyyete doğru, dâhili mücâdeleler (1642-1648) Kromvel.

Stuartlar'ın iadesi, irticâ', dînî ve siyâsi mücâdelât, 1688 İhtilâli ve kıyım, Duranjın galibiyeti, netice.

Fransada 14. Lui, mutlakıyyet, hükûmet.

Koliber Valuva, 14. Lui zamanında dîn mesâli.

Gallikanizm- Jansenizm ve Protestanlık, hâricî siyâset, Fransa hudûtlarının tevsî-i, Fransa'ya karşı ittifak, (1715) de Fransa.

17. Asırda garbî Avrupa'nın umûmî vaz'iyeti: İçtimâî ve dînî hayât, hükûmet teşkilâtı, ahâlinin hükûmetle münâsebeti, içtimâî sınıflar arasındaki farklar, ulûm, felsefe, edebiyat, san'at, Hayât-ı iktisâdiyye.

17. Asırda Şarkî Avrupa'nın umûmî vaz'iyeti:

16. ve 17. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu

18. Asırda Fransa: Niyâbet, parlamento, dînî mesâil, mâlî müşkilât.

18. Asırda İngiltere: Usul-ü meşrûtiyyetin te'sisi, meşrûtiyyetin buhrânı, Torri irticâi (1760-1783), on sekizinci asrın İngiltere tarihinde ehemmiyeti.

18. Asırda Rusya: Büyük Petronun ıslahâtı, İkinci Katerin.

18. Asırda Prusya: Büyük Elektör, Birinci Frederik Giyom, İkinci Frederik.

18. Asırda Avusturya: Pragmatik, Mairia Terez, İkinci Jozefin İslahâtı.

18. Asırda Avrupanın siyâsi vaz'iyeti: Fransanın siyâseti, Prusya-Avuturya, İngiltere-Fransa rekabeti, Avusturya, Prusya ve Rusya'nın Şark siyâseti, Şark meselesi.

Müstemleke Siyâseti: Amerika'da (1763)'e kadar mücâdele, Hindistan ticâret şirketleri, Britanya İmparatorluğu'nun teşkîli.

İngiltere Müstemlekâtında Kıyâm: (1787)'ye kadar hükûmet-i müttehidinin teşkîli.

On sekizinci asrın evsâfi umûmiyesi: içtimâî ve iktisâdî hayât, felsefî ve iktisâdî fikirler, ilim, edebiyat ve sanâyi'-i nefise.

Turkish Studies

II**Osmanlı Tarihi,**

On Sekizinci asra kadar Osmanlı İmparatorluğu târihi

Büyük ihtilâl

16. Lui. Mâlî buhran

(1789)'da Fransa: Saray, hükûmet, tarz-ı idâre, mâliyye, adliye, ahvâl-i içtimâiyye.

Hükümdarlık devri: Etajenaro ve Konstituvant, eski şekl-i idârenin lağvı, 1791 Kanûn-u esâsiyyesi, Asamble-i Lejislatiyo, krallık mukavemeti, cumhuriyet partisinin teşkili, krallığın sükûtu.

Cumhuriyet: Konvansiyon, fırkalar, isyanlar, ihtilâl, hükûmeti, Termidordan sonra irticâ, Üç Senesi Kanûn-u Esâsiyyesi, Kanûn-u Esâsiyyenin eseri, Direktuvar Hükûmeti.

Konsüllük ve İmparatorluk hükûmeti: Sekiz senesi Kanûn-u Esâsiyyesi, imparatorluk kudretinin evsafi, dâhilî teşkilât.

Napolyonun siyâset-i hâriciyesi: İngiltereye karşı muhârebe, Tilsit muâhedesine kadar muhârebat, Osterliç, Yena, Feridlane, muhâsary-ı beriye, millî mukâvemetler, İspanya, Almanya ve Prusya'da ıslahât.

İmparatorluğun mahiyyeti: Rusya Muhârebesi, umûmî ittifak, işgal, Burbonların idâresi, bozgun, Vaterlo, Paris Muâhedesi.

Altıncı Sınıf (Haftada 2 Saat)**Asr-ı Hâzır Târihi (Viyana Konferansından Sonra)****I**

Viyana Konferansı ve bu konferanstan sonra Avrupa, mukaddes ittifâk.

Fransa: Restorasyon hükûmeti, Şart, usûl-ü intihâb; matbûat; bütçe, fırka münâzaâtı, 1830 İhtilâli; Lui Filip hükûmeti, muhtelif fırkaları; Katolik ve sosyalist fırkaların teşkili, 1848 İhtilâli.

İngiltere (1848)'e kadar- 1832 İslahâtı, Şartistler'in ve İrlandalıların tahrîkâtı, serbest-i ticâret taraftarlarının tahrîkâtı.

On dokuzuncu asrın birinci nısfında Avrupada harekât-ı fikriye-sanayi-i nefise, edebiyat, ulûm ve fûnûn.

II

Fransada İkinci Cumhuriyet. İntihâb-ı umûmî; irticâ ve 1851 Zerbe Hükûmeti.

İkinci İmparatorluk. (1852) Kanûn-u Esâsiyyesi.

İtalya ittihâdı (1848-1870)

Almanya ittihâdı (1848-1871) Fransız- Alman Muhârebesi.

Şark Meselesi: Osmanlı İmparatorluğunun inihlâlî ve inkisâmı; Balkan hükûmetlerinin teşkili, Kırım Muhârebesi; Berlin Konferansı, Şark Meselesinde Rusya ve Avusturya'nın rolleri

III

1870'den 1889'a kadar Fransa: 1875 Kanûn-u Esâsiyyesi, başlıca ıslahat.

Almanya İmparatorluğu: Kanûn-u Esâsi, fırkalar.

1870'den itibaren Avusturya-Macaristan: Muhtelif milliyetler arasında münâzaât.

İngiltere: Demokratik İslahât, İrlanda Meselesi.

İspanya: İhtilâller

Belçika: Partiler ve usûl-ü intihâb.

İsviçre: Şekl-i hükûmet

Rusya (19. Asırda): Polonya. İslahât, İkinci Aleksandr, serfliğin ilga'sı.

19. Asrın ikinci nısfında harekât-ı fikriye: sanâyi'-i nefise, edebiyat, ulûm ve fûnûn.

IV

Sanâyi' ve ticâret sahasında terakkiyât: elektrik; büyük sanâyi'; beyn-el-milel münâsebâtın kolaylaşması.

Afrikada Avrupa hükûmetleri: Cezayir'in zabtı, Tunus'ta Fransız himâyesi, Mısır Meselesi, Afrika'nun taksîmi, Berlin Mukavelesi,

Asya'da Avrupa hükûmetleri: Rusya Asyası, İngiliz Asyası, Fransız Asyası, Aksa-yı Şark, Japonya ve Çin, İran Afganistan.

Turkish Studies

Amerika- Cemahir-i müttehede, 1787'den itibaren müttehid hükûmetler teşkilâtı, fırkaları, hudutların tevsi', esaretin ilga'sı.

V

On dokuzuncu asırda Osmanlı İmparatorluğu. Bugünkü Türk ilmine umûmî bir nazar.

VI

Medeniyet-i hâziranın evsaf-ı umûmîsi: Sulh meselesi, ittifâklar, menafi-i iktisâdiyyenin ehemmiyeti, emperyalizm.

Şahsiyet-i beşeriyeye hürmet, esaretin ve serfliğin ilgası, ahkâm-ı cezâiyyenin tahfifi, hürriyet-i dîniyye, devlet dîninin ref'-i.

Hürriyet-i Siyâsiye: Usûl-ü temsil, muhtelif eşgal-i hükûmet. Demokratik usûl: Hakk-ı intihâb, intihab-ı umûmî, maârif-i umûmiye, hizmet-i askeriyye.

Mesalik-i içtimâiyye ve amelenin vaz'iyetini ıslaha ma'tûf ahkâm.

Türk Medeniyeti Târîhi (Yalnız Edebiyyat Şubesinde Haftada 2 Saat)

Mukaddime

Methal: Medeniyet ve hars.

- (1) Aksâ-yı Şark medeniyetinde Türk harsı.
- (2) Şark medeniyetinde Türk harsı
- (3) Garb medeniyetinde Türk harsı

Son üç devrin herbirinde ayrı ayrı aşağıdaki mebâhis gösterilecektir:

İktisâdi hayât

Siyâsi hayât

Aile hayâtı

Cezâî hukuk

Dinî hayât

Lisânî hayât

Bedi' hayât

Mantık-i hayât

} Hukuki ve ahlâki hayât

EK- 3: "1927 Orta Mektep ve Lise Müfredat Programına Zeyl"de Lise Tarihi:

Birinci Sınıf (Haftada 2 Ders)

Medhal

Târîhin târihi ehemmiyeti, menba'ları, diğer ilimlerle münasebetleri, inşâ' ve tahrîri.

Kurûn-ı Vustâ

1-Eski şark milletleri

Mısırlılar, Keldanî ve Asurîler, Hititler, İranîler, Türkler hakkında şu suretle îzâhât verilecektir:

Memleket, bu milletlerin menşe'-i ve ırkî mahiyetleri, âsâr-ı atîka keşfiyyâtı ve bu keşiflerin neticelerine göre tarihlerinin umûmî hatları. Medeniyetleri: Dîn, içtimâî teşkilât, hükûmet teşkilâtı ve idâre, hükûmdarlar ve saray, zirâât, sanâyi' ve ticâret, sanâyi'-i nefîse, yazı.

2- Yunanlılar ve Makedonyalılar

Yunanistan hakkında coğrafi ma'lûmât, eski devirler, Turuva ve Misen

Esâtîr: İlâhlar ve kahramanlar.

Isparta: Ahâlî, terbiye ve sâire müessesat. Tiranlar

Atina: Atinanın ilk devirleri.

Yunan Kolonileri: Asya'da Kara Deniz sâhilinde, Afrika'da, Sicilya'da, Galya ve İspanya'da.

Beşinci asra kadar medeniyet: Ticâret ve sanâyi', edebiyât, dîn ve mezhep, büyük ma'bedler ve oyunlar. Meydan muhârebeleri, Atina İmparatorluğu'nun teşekkülü, Atina demokrasisi

Turkish Studies

Peloponez Muhârebeleri: Isparta tefevvuku, Teb tefevvuku, Makedonya tefevvuku (İskender-i Kebîr, Asya'nın fethi).

Yunan krallıklarının te'sisi: İskenderiye; Asya krallıkları, şarkda Yunan medenîyeti. Yunanistan'da son mücâdeleler; İttifâklar ve fütûhât.

3- Romalılar

İtalya hakkında coğrafî ma'lûmât. Eski sakine. Etrüskler; mezarları, din. Latinler. Romanın ilk zamanları. Krallar ve cumhûriyetin ilk zamanlarına âid menâkıbler; Sınıf mücâdeleleri; müessesâtın mücmel tâvsifi.

Dîn: Ma'bedler; dîni âyînler, ruhbân ve ulûlara hürmet.

Roma idâresi hakkında umûmî ma'lûmât.

İtalya fütûhâtı, Roma'da yollar.

Ak Deniz havzasının fethi. Ta' kib olunan siyâset. Ve yapılan muhârebelerin evsâf-ı mümeyyezesi. Makedonya, Kartaca, İspanya, Cenûb-i Galya. Fütûhâtın neticeleri, Yunana te'sîrâtının başlaması. Sipyon ve Kanûnu

Âdâtın tahvili; mesken, kıyâfet, yemiş, oyunlar.

Dinde tâhvil; Fikri hayât, ahlâk.

İçtimâî tahviller; Mutavassıt sınıfın ortadan kalkması, kılanlar ve zadegen, şövalyeler, pleb ve esirler.

Siyâsi hayât; Hükûmetler, Senyörler, Sena, Meclis ve intihâbat.

Eyâletlerin idâresi; mahkûm kavimler, Prokonsüller, Publikanlar, Grekler, arâziye müteallik kanûnlar.

Mariyus ve Silla; İçtimâî mücâdelât. Korneliyan kanunları.

Pompei. Şarkda zaferler, muhârebât; Çiçero, Veres ve Katilina. Sezar. Birinci Tiriumvira, Galyanın fethi.

Cumhuriyetin nihâyeti; İkinci Tiriumvira.

Ogüst. Yeni hükûmet teşkilâtı. Hudûdların müdâfaası.

Ogüst devrinde edebiyat ve sanâyi'-i nefise, âbideler, ticâret, imparatorlar, hükûmet, eyâletler.

İmparatorluk devrinde umûmî ve husûsî hayât. Ogüst devrinden sonra edebiyat.

Hıristiyanlık; İlk Kilise

Üçüncü ve dördüncü asırlarda imparatorluk.

Hıristiyanlığın galebesi. Kilise teşkilâtı.

İmparatorluğun son zamanları; Putperestliğin ilga'sı, yeni İmparatorluk teşkilâtı, Roma ve İstanbul, saray, me'mûrîn, ordu.

4- Umumi Muhâceret ve Garb Kurûn-ı Vustâsı

Umûmî muhâceret ve neticeleri.

Hunlar, İslavlar ve Cermenler hakkında ma'lûmât.

İmparatorlukda Cermenlerin yerleşmesi ve Hıristiyanlığı kabulleri.

Roma İmparatorluğunu Cermenlerin yeniden te'sisi: Büyük Kral (Şarlman)

Büyük Kral İmparatorluğunun inkişâmı ve kurun-u vustada başlıca Avrupa hükûmetleri: Almanya, Papa ve imparatorluk mücâdeleleri. Fransa, İngiltere, Büyük Şart ve Parlamento. Bizans. İtalya cumhûriyetleri.

Ehl-i Salib Muhârebeleri.

Kurûn-ı Vustâ'da Avrupa Medenîyeti: İmparator, Papa, hükûmet teşkilâtı, feodalite, şehirler ve köyler. İçtimâî ve dîni hayât, içtimâî sınıflar ve kilise, dar-ül-fünûn, zirâât, sanâyi' ve ticâret, kurun-u vustada mimari, kıyâfet, silahlar, kurûn-ı vustâ fikriyatı.

İkinci Sınıf (Hafatada 2 Saat)

1-Şark Kurûn-ı Vustâsı

Arablar: Kabl-el-islâm Arablar, dîn, ahlâk, âdât.

İslâmiyet'in zuhûru ve intişârı esnasında İran ve Şarki Roma.

Müslümanlığı doğuran amiller, Hazret-i Muhammed ve hayâtı, Kur'an, tesisat.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

Dâhili meseleler ve fütühat. İran ve Roma medenîyetleri ile temasların te'sirleri, dîni ve siyâsi ihtilâflar.

Hulefâ-i Râşidin devrinde siyâsi ve içtimâî teşkilât.

Emevi saltanatını te'sisi; dîni ve siyâsi mücadeleler, fütühâtın devamı, Arablık siyâseti ve Şubiyeyi doğuran âmiller, aks-ül-ameller, Emeviler devrinde Türklerin ve İranîlerin rolleri, Emevi devletinin inkırâzı.

Abbâsiler; Abbâsi Devleti'nin te'sisi ve inkişâfı, İranîleri ve Türklerin rolleri; Irak, Anadolu ve Kilikyada Türk istilaları, Abbâsi devletinin inhitâtındaki amiller.

Abbâsi Medenîyyetinde Türkler'in Tesiri, Emevi ve Abbâsi devirlerinde idâre tarzı, içtimâî hayât ve medenîyyet.

İslâm Feodalitesi

Endülüsde Emevîler, medenî terakkiyât, içtimâî hayât.

Türkler ve İslâmiyet: İlk Türk ve İslâm münâsebâtı, İslâm memleketlerinde Türkler.

Sâmânîler, Karahanlılar ve Gaznevîler devrinde teşkilât medenîyyet.

Oğuz Türkleri ve Selçuk Devleti: Oğuz Türklerinin garbe muhâceretleri; Oğuzların İslâmiyeti kabulleri; Şimâlî İran, Cenubî Kafkas, Elcezire, Şimal-î Suriye ve Şark-î Anadolu'nun Türkleşmesi. Beşinci asır sonlarında Oğuzların coğrafi sahaları.

Selçuklular; Selçukluların Sâmânîler ve Gaznevîlerle münâsebetleri. Selçuk devletinin te'sisi ve inkişâfı, fütühât, Bizanslılarla temas, Malazgirt muhârebesi, Selçuk İmparatorluğu, İmparatorluğun inkisâmı.

Selçuk Devleti zamanında medenîyyet, idâre, askerî teşkilât, Mukataalar, Dîvân, hükûmet, Sûfilik, medereseler, kütüphaneler, Acem Edebiyyatı'nın te'siri ve inkişâfı, Türk lisân ve edebiyatı. Selçuk vahdetinin inihâlünde Türk-İslâm Feodalitesi (Tavâif-i Müluk).

Anadolu'da Türkler; Anadolu'da Selçuk devletinin te'sisinden evvel Anadolu'nun siyâsi ve içtimâî vaz'iyeti.

Anadolu Selçuklularının te'sis ve inkişâfı, Anadolu'nun Türkleşmesi.

Bu sırada Orta Asya'ya umûmî bir nazar.

Harezmîler devleti, te'sis ve inkişâfı,

Cengiz istilâsı, sebep ve neticeleri, Cengiz İmparatorluğu'nun inkisâmı, İlhanlılar.

Moğol tahakkümü altında Anadolu, Anadolu'da teşekkül eden Türk beylikleri.

Bizans serhaddinde Türkler, Balkan Yarım Adası'nda Türk istilâ'sı, bu istilâ'yı teşmil eden amiller, millî vahdet hârbleri ve neticeleri, Osmanlı Devleti.

Anadoluda Türk medeniyeti; idâri ve siyâsi teşkilât, içtimâî hayât, dîni hareketler, fikri hayât, lisân, edebiyat ve sanâyi'-i nefise.

Timur Devri: Timurdan evvel Orta Asya, Timur ve İmparatorluğu, Anadolu'da Timur istilâ'sı, neticeleri, Timur İmparatorluğunun inkisâmı, Timur ve halefleri zamanında orta Asya'da Türk medenîyyeti.

Osmanlı Devletinin yeniden te'sisi; Devletin Anadolu ve Rum ilinde te'sisi, şeyh Bedreddin hareketi ihtilâliyesi, Karaman ve Osmanogullarının mücâdelesi. Salib hârbleri, Balkanlar'da Türk istilâ'sının te'sisi, İstanbulun fethi ve Bizansın inkırâzı.

Osmanlı İmparatorluğu: İstanbul'un fethi sırasında Avrupa'nın ve yakın Şarkın umûmî manzarası. On beşinci asrın nihâyetine kadar Osmanlı devletinin inşâı. Osmanlı-Mısır, Osmanlı-Safevî münasebet ve mücâdeleleri. Osmanlı devletinin şark ve cenub siyâseti. On altıncı asırda şarka ve cenuba doğru tevsi', garb ile münasebat: kara ve denizde mücadele ve neticeleri. On beşinci asır nihâyetine kadar dâhilî mühim vâkıalar.

(Birinci Devre ikinci sınıfta okudulan bu maddeler, bu sınıfta mümkün olduğu kadar teselsül gözden geçirilerek îzâhi bir tarzda okudulacak fakat teselsülde merkez sıklet Türk târihinin tekâmülü olduğuna göre bu noktaî nazardan o derece ehemmiyeti hâiz olmayan vâkıalar üzerinde tefevvuk edilecektir).

2- Kurûn-u Cedide

On beşinci asrın sonlarına doğru Avrupa'ya umûmî bir nazar. Denizde ve karada seyahatler ve keşifler. Keşiflerin mahiyeti ve sebeleri, müstemlekeler, ticâret yolları, bahârât ve kıymetli ma'denler.

Turkish Studies

Rönesans: Avrupa memleketlerinde Rönesans, artistler, Humanistler, muharrirler. Dîni, içtimâî, siyâsî ve bedîî fikirler.

On altıncı Asır İptidasında Müslümanlar ve Türkler: Türk ve Müslüman medenîyyetinin iktisâden ve fikren Avrupaya tefâvvuku. On altıncı asırda Osmanlı İmparatorluğu. Rönesans ve keşfiyat sonlarında Garb medenîyyetinin şarka teffevvuk etmeye başlaması.

On altıncı asırda Avrupa'nın siyâsî vaz'iyeti: Osmanlı-Avusturya, Fransa-Avusturya mücâdeleleri.

On Altıncı Asırda Dîni Hareketler: Reformasyon ve Katolik Reformu, mezhep muhârebeleri, Osmanlı devletinin bu mücâdelelerden istifâdesi. Avrupa muâsır devletlerinin teşkile başlaması ve teşkilin iktisâdî, içtimâî siyâsî sebepleri. Belli başlı Avrupa devletlerinin (İngiliz, Fransa, Almanya, İspanya teşkilâtı)

On yedinci asırda Avrupa hayât ve medenîyyeti. On yedinci asırda devletlerin münâsebâtı.

On yedinci asırda Türk ve Müslüman devletlerin siyâsî tahavvülleri. Şark-ı İslâmî'de ticâret, sanâyi', hayât ve medenîyyet. Garbın şarka tefâvvuku. Osmanlı İmparatorluğunun inhitâtı.

On sekizinci asır nisf-ı evvelinde, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın ahvâli umûmîyesi, yeni devletler: Rusya ve Prusya.

On sekizinci asır nisf-ı evelinde Avrupa devletlerinin kendi aralarında ve şark devletleriyle, ale-l-husûs Osmanlı devletiyle münasebâtı iktisâdiye ve siyasiyeleri. Şark tedennisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasında iktisâdî, içtimâî, fikri ve siyâsî âmiller.

Avrupa'nın müstemleke siyâseti (Amerika, Hindistan ve Afrika'da müstemlekeler) Amerika'da mücadeleler, Avrupa devletlerinin Şark-ı Karib siyâseti (Kapitülasyonlar), Rusya ve Avusturyanın Şark-ı Karib siyâseti (istilâ'lar)

Üçüncü Sınıf (Haftada 2 Ders-Ayrıca 1 Ders Edebiyyat Şubesinde)

Asr-ı Hâzır Tarihi

1- *Asr-ı hâzır ihzâr eden âmiller:* On sekizinci asrın içtimâî ve iktisâdi hayâtı, iktisâdi ve felsefi fikirler; ilim, edebiyat ve sanâyi'-i nefise.

2- *Yeni demokratik devletler;* Şimal-î Amerika Düveli Müttehidesinin teşkili; Fransa ihtilâlinin yakın sebepleri; 1789'da Fransa, içtimâî teşkilât, idâre tarzı, iktisâdi ahvâl, millî cereyan; ihtilâlin hükümdarlık devri. 1789 Esasları ve millet fikri. 1791 Kanûn-u Esâsisi, birinci İrticâ. Direktuar, Konsüllük ve İmparatorluk, İmparatorluğu doğuran sebepler.

3- *Asr-ı hâzır bidâyetinde şarkın ve bi-l-hassa Osmanlı Devletinin dâhilî vaz'iyeti.* Avrupa'nın şark siyâseti

4- *Viyana Kongresi ve kongreden sonraki Avrupa, Avrupa'da Restorasyon siyâseti ve İttifâk-ı Mukaddes.*

5- *Viyana Kongresi'ni müteâkib şarkın vaz'iyeti, Osmanlı İmparatorluğunun inhilâli, millet fikrinin tesirleri, islahât teşebbüsleri.*

6- *Restorasyon devrinde Fransa ve İngiltere.*

7- *Sanayi İnkılâbı; makine icâdları, buhar makinesi, kapitalizm Sanây-i azîme, sosyalizm.*

8- *Fransada 1830 İhtilali ve Temmuz Krallığı; İngiltere'de 1832 İslahâtı, Şartistler'in tahrikâtı, İktisâdî serbesti hareketi.*

9- *1848 İhtilâlini hazırlayan, iktisâdî, içtimâî, fikri, siyâsi âmiller;* 1848 İhtilâlleri.

10- *Fransada İkinci Cumhuriyet, intihâb-ı umumi, sosyalizm tecrübeleri, irtica' ve İkinci İmparatorluk.*

11- *1848 den sonra milliyet fikrinin tezâhürleri:* Avusturya inhilali, İtalya ittihadı, Alman ittihadı.

12- *Avrupa'nın şarka doğru ve ittisâ'tı, milliyet fikrinden istifâdesi;* Osmanlı İmparatorluğunun İnihilâl ve inkisâmı; Balkan hükümetlerinin teşkili; Kırım Muhârebesi, Paris muâhedeşi.

13- *Osmanlı Saltanatında Tanzimât devri; esbabı, siyâsi, iktisâdî, içtimâî fikri sahalarda müsabet ve menfî neticeleri.*

14- *Rusya'da Milliyetler:* Lehistan meselesi. Rusya'da sanâyi'in inkişâfı. İhtilâl fikir ve hareketleri. İslahât irtica'.

15- *Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve milliyet mücadeleleri.*

Turkish Studies

16-*Almanya İmparatorluğu*; Teşkilât-ı Esâsiyesi, iktisâdî terekkiyâtı, ıslahât-ı ictimâiyesi ve askerî teşkilâtı.

17-Fransa'da Üçüncü Cumhûriyet.

18-*İngiltere*; İngiltere'nin teşkilât-ı esâsiyesi, ıslahât. İngiltere'de iktisâdî inkişâf ve müstemleke imparatorluğunun ittisâ'ı, Hindistan ve Hindistan ihtilalleri.

19-İspanya vâe ihtilâller. İsviçre teşkilâtı ve tekâmülü.

20-Ondokuzuncu asrın ikinci nisfında Avrupa'nın sanâyi', ticâret ve fikir sahasında terakkiyâtı ve bu devrede şarkın vaz'iyeti.

21-*Avrupa milletlerinin diğer kut'alarda ittisâ'ı, hâkimiyet ve rekabeti*; Empeyalizm, Afrika'nın zabtı ve tâksimi, Avrupa'nın yakın şarkta mevkıyyetleri, Asya'da Rusya ve İngiltere rekabeti; Almanya'nın Şark siyâseti; Japonya'nın mukâvemeti.

22-*Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan sonra Meşrûtiyyet ve irtica'*: Abdülhamid devri, İkinci Meşrûtiyyet, İtalyan ve Balkan hârbleri.

23-*Umumi Hârb*: Esbabı ve en mühim vâkaları, Şark ilminin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun umûmî hârbde rolü, hârbî kapayan sulh muâhedeleri, yeni Avrupa haritası, Cemiyet-i Akvâm.

24-*Türkler'in mukâvemeti*: Mondros Mütârekesi ve neticeleri, Millî intibâh, İstiklâl Muhârebeleri, bu muhârebeleri muvâfakiyetle tetvih eden itilâf muâhedeleri, Türkiye Cumhûriyeti.

25-Avrupa'da yeni devletler ve yeni teşkilât, içtimâî ve iktisâdî tahviller.

[İkinci devredeki maddeler, sebep ve neticeleri üzerinde tevakkuf edilerek daha terkîbi izâhi bir suretde okutulmalıdır. Tekâmül-ü târihin izâhında kıymeti olmayan müvesse vakıalar ihmal edilmelidir. İkinci derecedeki ma'lûmâtın hazırlanması talebenin ferdî ve serbest mesaisinden istenecek, bu hususta muallimin kontrolü kâfi görülerek tahrir cihetine gidilmeyecektir. Son sınıfın edebiyat şubesinde târihe tahsis edilmiş olan fazla bir saat dolayısıyla daha ziyâde tafsîlata ve şahsî mesaiye imkân bulunduğundan muallim, dersini ona göre tanzim edecektir.]